

Profana arhitektura grada Varaždina u 17. i 18. stoljeću

Petković, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:969375>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI
A.G. 2015./2016.

PROFANA ARHITEKTURA GRADA VARAŽDINA U 17. I 18. STOLJEĆU

(diplomski rad)

Mentor: dr. sc. Marijan Bradanović, izv. prof.

Studentica: Jelena Petković

Studij: Diplomski dvopredmetni studij povijesti umjetnosti i pedagogije

Rijeka, rujan 2016.

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu opisuju se povijesne okolnosti razvoja grada Varaždina, s posebnim naglaskom na 17. i 18. stoljeće, kada dolazi do kulturno-umjetničkog procvata grada i do povećane izgradnje baroknih plemićkih palača. Za razvoj baroka u Varaždinu zaslužni su poticaji iz Austrije, ali i utjecaji iz obližnje srednjoeuropske pokrajine, Štajerske. Unutar rada opisano je jedanaest baroknih palača 17. i 18. stoljeća i to palača Zagrebačkog kaptola, palača Herczer, palača Patačić, Gradska vijećnica, palača Drašković, palača Varaždinske županije, palača Keglević, palača Petković, palača Prassinsky-Sermage, palača Erdödy-Patačić i palača Patačić-Puttar. Navedene su stilske karakteristike palača, njihov povijesni kontekst nastanka i specifičnosti te su one uspoređene sa sličnim ostvarenjima u susjednim krajevima. Također, na temelju dostupnih podataka navedeni su i ostvareni zahvati tijekom obnova palača. Spomenute palače, zajedno s ostalima, tvore najveći i najkvalitetniji fond gradske svjetovne arhitekture baroknog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj. Prostorno su organizirane na temelju dva osnovna načela, nizanju i grupiranju. Grupiranje prostorija u stan unutar palače barokna je novina, kao i raščlamba pročelja palača rizalitima. Takve nove koncepte donijeli su i primijenili u Varaždinu brojni štajerski majstori, ali i majstori većih graditeljskih radionica iz Graza i Maribora. Iste koncepte preuzimaju i modificiraju domaći graditelji, a vidljivi su u arhitekturi varaždinskih palača 17. i 18. stoljeća koje oblikuju jedinstvenu gradsku vizuru.

Ključne riječi: arhitektura, Varaždin, 17. stoljeće, 18. stoljeće, barok, palača, pročelje

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. POVIJESNE OKOLNOSTI U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ U 17. I 18. STOLJEĆU	5
3. GRAD VARAŽDIN U 17. I 18. STOLJEĆU	7
4. PROFANA ARHITEKTURA GRADA VARAŽDINA U 17. I 18. STOLJEĆU	13
4.1. Palača Zagrebačkog kaptola	15
4.2. Palača Herczer	18
4.3. Palača Patačić	20
4.4. Gradska vijećnica	22
4.6. Palača Varaždinske županije	27
4.7. Palača Keglević	31
4.8. Palača Petković	34
4.9. Palača Prassinsky-Sermage	36
4.10. Palača Erdödy-Patačić	40
4.11. Palača Patačić-Puttar	43
5. ZAKLJUČAK	46
6. LITERATURA	49
7. SLIKOVNI PRILOZI	51

1. UVOD

Grad Varaždin po prvi puta se spominje 1181. godine u ispravi kojom Bela III. potvrđuje Zagrebačkom kaptolu pravo na posjed Varaždinske Toplice koji mu je u vrijeme vladavine Bele II. (1131.-1141.) oteo varaždinski župan, što potvrđuje postojanje varaždinskog župana te samog grada već u prvoj polovici 12. stoljeća. Prije svih hrvatskih, ali i ugarskih gradova, Varaždin dobiva status slobodnog kraljevskog grada već 1209. godine od ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. Takav status upućuje na dostizanje značajnog stupnja društveno-ekonomskog i urbanog razvoja grada u kontekstu tadašnje ugarsko-hrvatske države, ali i jamči brojne povlastice koje će grad dobiti u budućnosti.¹

Ovaj srednjovjekovni gradić iz 12. stoljeća danas nosi titulu „baroknog grada“ zahvaljujući konzerviranoj, reprezentativnoj baroknoj arhitekturi koja nastaje tijekom 17. i 18. stoljeća. Razvoju baroka u Varaždinu pogodovali su poticaji iz Austrije, to jest, pogodovala je uključenost sjeverne Hrvatske u srednjoeuropsku kulturnu sredinu. Osim poticaja iz Austrije, Varaždin prima i utjecaje iz obližnje srednjoeuropske pokrajine, Štajerske. Svojestveno hrvatskom baroku jest to da on ne teče kontinuirano kroz tri tradicionalne stilske faze-rani, visoki i kasni barok, već se javlja u različitim krajevima u različitom vremenu te barokna ostvarenja uvelike ovise o naručiteljima i graditeljima. U 18. stoljeću barok je već usvojen u hrvatskim krajevima, a tridesetih godina istog stoljeća dolazi do vrhunca, zrelog baroka, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj te zahvaljujući naručiteljima, pogotovo Zagrebačkoj biskupiji i hrvatskom plemstvu, dolazi do pojačane izgradnje. Prijelaz u kasni barok, od 1740.-1750.-ih godina, omogućilo je formiranje kvalitetnih, lokalnih graditeljskih radionica u Varaždinu i Zagrebu te u susjednom Mariboru čiju su najpoznatiju radionicu osnovali Joseph Hoffer i Johann Fuchs. U drugoj polovici 18. stoljeća već se pojavljuju i suptilni utjecaji bečkog rokokoja, dok se pred kraj stoljeća pojavljuje kasnobarokni klasicizam, mješavina klasicizma i baroka, koji će se brzo proširiti kontinentalnom, ali i jadranskom Hrvatskom. Prihvaćena podjela jest na 17. stoljeće kao period ranog baroka i na 18. stoljeće kao period zrelog i kasnog baroka. Bitno je napomenuti da se uz značajke baroka mogu naći i gotički, renesansni ili maniristički elementi u 17. stoljeću te elementi rokokoja i klasicizma u 18. stoljeću, a takve mješavine rezultiraju raznovrsnim arhitektonskim varijantama unutar istog stilskeg okvira.²

¹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 7.

² KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2015., 10.-12.

U 17. i 18. stoljeću, „zlatnom razdoblju“ grada Varaždina, nastaju brojni reprezentativni barokni primjerci na temelju kojih je i grad dobio titulu „baroknog grada“. U tom razdoblju nastala je jedna od najljepših urbanih cjelina barokne arhitekture na tlu Hrvatske, obilježena značajnim kvalitetnim pročeljima brojnih gradskih palača i sakralnih građevina, zdanjima koja su velikim dijelom i do danas sačuvana. Arhitektura varaždinske jezgre, od druge polovice 17. stoljeća pa sve do sredine 18. stoljeća, u stilsko-arhitektonskom pogledu uglavnom se povezuje s ranobaroknom i baroknom tradicijom. U prvoj polovici 18. stoljeća, dolaskom sve većeg broja plemićkih obitelji, mijenja se način života u gradu. Provincijski obrtničko-trgovački grad odjednom će preuzeti funkciju glavnog grada Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te postati sjedištem hrvatskog bana. Do tada se gradilo u funkcionalnom i jednostavnom baroknom stilu koji se nije mnogo razlikovao od arhitektonskih ostvarenja varaždinske jezgre druge polovice 17. stoljeća. Približavajući se kraju 18. stoljeća, nakon katastrofalnog požara 1776. godine, u arhitektonski stil unose se elementi srednjoeuropskog rokoka. Ti stilski i arhitektonski oblici rokoka bili su skromnije izvedbe, prilagođeni mogućnostima i željama njihovih naručitelja, ali i prilagođeni prostornom uređenju grada čija je urbana jezgra bila omeđena fortifikacijskim bedemima. Nadalje, Varaždin ima i značajnu ulogu u kontekstu same izgradnje palača, naime u gradu su se formirali brojni zidarski majstori i arhitekti kao što su Ivan Adam Posch, Ivan Mihael Tachner, Franjo Lossert, Franjo Arnold, Josip Hank, Jakov Erber, Simon Ignaz Wagner i mnogi drugi. To su bili uglavnom zidarski majstori udruženi u cehu koji su zapošljavali velik broj pomoćnika i naučnika. Osim varaždinskih majstora, u gradu djeluju i strani majstori koji su, s vremenom, postali varaždinskim građanima.³

Barokna profana arhitektura grada uvelike je zaslužna za formiranje jedinstvene i skladne gradske vizure koju je dobro opisala Ivy Lentić-Kugli u jednoj rečenici: *Novoizgrađene palače svojim se volumenom i gabaritom, svedenim na skromniju skalu, te biranom i suzdržanom obradom pročelja, s bogato ukrašenim portalima, skladno uklapaju i stapaju sa zatečenom skromnijom arhitekturom, ostvarivši izvanredan arhitektonsko-urbanistički i vizualni sklad.*⁴ U nastavku rada slijedi povijesni kontekst potreban za razumijevanje prilika i mogućnosti tadašnje kontinentalne Hrvatske i samog Varaždina.

³ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 13.-19.

⁴ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 11.

2. POVIJESNE OKOLNOSTI U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ U 17. I 18. STOLJEĆU

Kako je arhitektura općenito usko vezana uz povijesne prilike prostora u kojem nastaje, u 17. i 18. stoljeću u Hrvatskoj na nju bitno utječe otpor prema osmanskom širenju teritorija te politička podijeljenost istog. Tijekom 17. i 18. stoljeća hrvatski teritorij sastavljen je od više zasebnih političkih cjelina, s time da je jedan geopolitički, kontinentalni, dio orijentiran srednjoeuropskom, a drugi, primorski, mediteranskom kulturnom krugu (Slika 1.). Najveći dio prostora zauzimala je Banska Hrvatska, od kontinentalnih krajeva do Hrvatskog primorja, koja je, zajedno s Ugarskom, činila Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo. Banska Hrvatska bila je pod vlašću bana i civilne uprave, a glavno središte političke uprave nalazilo se u Zagrebu.⁵ Suprotno tome, pogranična područja činila su Vojnu krajinu koja je bila uređena kao zasebna austrijska pokrajina pod vojnom upravom, dakle ta područja nisu bila pod nadležnosti bana već su bila izravno podređena dvoru i vojnoj upravi u Beču. Vojna krajina bila je sastavljena od Karlovačkog generalata (Hrvatska krajina) i Varaždinskog generalata (Slavonska krajina).⁶ Uloga Hrvatske kao „predziđa kršćanstva“ dovela je do znatnog pustošenja hrvatskih krajeva od strane Osmanskog Carstva, koje je zaustavljeno porazom Turaka u bitci kod Siska u lipnju 1593. godine. Nakon bitke kod Siska slijedi „Dugi rat“ koji je trajao od 1594. do 1606. godine kada je potpisan Žitvanski mir između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva što je omogućilo postupni oporavak hrvatskih teritorija i lagano proširenje. Iako je uslijedilo razdoblje relativnog mira i graditeljske obnove kontinentalnog dijela Hrvatske, usporedno dolazi i do jačanja apsolutizma Habsburške Monarhije protiv kojeg su se najviše borile obitelji Zrinski i Frankopan, zaslužne za podizanje svijesti o oslobađanju svih hrvatskih zemalja. Razdoblje 17. stoljeća u Hrvatskoj obilježilo je i siromaštvo pretežito ruralnog stanovništva, kuge i požari. Cijelo 18. stoljeće, u kojem, između ostalog, dolazi i do porasta plemskog stanovništva koje širi svoja vlastelinstva, obilježeno je odmjeravanjem moći između Banske Hrvatske i Habsburškog dvora. Uz to, tijekom tog razdoblja dolazi do brojnih reformi, a jedna od njih je i podjela Hrvatske na županije, Zagrebačku, Varaždinsku i Križevačku, od strane Marije Terezije. Zakonodavnu i izvršnu vlast imao je Hrvatski sabor, dok dio izvršne vlasti pripada i banu, kojeg imenuje bečki dvor. Još jedna bitna promjena jest i osnivanje Hrvatskog kraljevskog vijeća 1767. godine sa sjedištem u Varaždinu (do 1776.), koje je zaduženo za upravljanje Kraljevinom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Iako je kasnije

⁵ KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2015., 13.-14.

⁶ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 34.

Hrvatska podređena Ugarskoj prenošenjem vlasti s Hrvatskog kraljevskog vijeća na Ugarsko namjesničko vijeće 1779., 18. stoljeće je općenito smatrano prosperitetnim razdobljem zbog razvoja znanosti, kulture, umjetnosti, gradova i naselja te graditeljske obnove zemlje.⁷

⁷ KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2015., 14.-18.

3. GRAD VARAŽDIN U 17. I 18. STOLJEĆU

Zaustavljanje širenja Osmanskog Carstva i utvrđivanje granice koje je definiralo početak obnove hrvatskog teritorija pogodovalo je razvoju grada Varaždina. Stabilnije razdoblje dovelo je do procvata trgovine i obrta, ali i kulturnog i političkog života grada. Iako Varaždin i dalje ima ulogu sjedišta Varaždinskog generalata, značajniju ulogu u razvoju grada u 17. stoljeću dobivaju njegove obrtničke i trgovačke funkcije. Najstarija veduta grada Varaždina datira upravo iz 17. stoljeća, to jest, iz 1639. godine čiji je autor habsburški inženjer Johannes Ledentu (Slika 2.). Najviše pažnje usmjereno je na prikaz zidina, unutar kojih se nalazi još uvijek renesansni grad. Iako prikaz grada nije sasvim točan, pruža nam uvid u fizionomiju unutrašnjosti grada pa je tako vidljivo predgrađe, poprilično prostrane građanske i plemićke palače, gradska vijećnica, franjevački samostan, župna crkva sv. Nikole te feudalna utvrda, tada u vlasništvu grofa Tome Erdödyja.⁸

Iako je feudalna utvrda formalno bila pod vlašću obitelji Erdödy, u njoj je bio smješten veliki dio krajiške vojske, oružana te vojna spremišta opreme i hrane zato što su krajiške vlasti prepoznale potencijal utvrde u budućem ratu za oslobođenje Slavonije. U 17. stoljeću Varaždin i dalje zadržava ulogu sjedišta Generalata, a krajiške vlasti žele zadržati kontrolu nad feudalnom utvrdom zbog njene strateške pozicije, usprkos čestim pritužbama od strane obitelji Erdödy koje nisu urodile plodom. Godine 1657., u svrhu pisanja izvještaja o stanju utvrde, habsburški vojni topograf Martin Stier prilaže uz izvještaj dva plana utvrde, jedan s prikazom postojećeg stanja te drugi s prikazom mogućih modifikacija utvrde koji nije bio realiziran (Slika 3.). Na temelju njegova izvještaja znamo da je stanje gradskih bedema te onih feudalne utvrde bilo veoma loše. Plan grada Varaždina talijanskog arhitekta i inženjera P. C. Donata iz 1672., također izrađen u svrhu prijedloga za poboljšanje postojećih gradskih bedema, svjedok je urbanističkom razvoju grada u periodu između Žitvanskog mira i rata za oslobođenje Slavonije koji započinje 1683. godine (Slika 4.). Na planu je prikazana formirana ulična mreža koja je uvelike sačuvana do danas, a koja je nastajala tijekom 15. i 16. stoljeća, opasana osmerokutnom utvrdom koju je zamislio Donato. Također, pomoću ovog plana može

⁸ MIRELA SLUKAN-ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova: V. svezak: Varaždin*, Zagreb, Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Državni arhiv Varaždin, 2009., 70.-73.

se pratiti razvoj manjih, poprečnih i uzdužnih ulica koje su posljedica urbanizacije zemljišta u zaleđu glavnih ulica.⁹

Glavne ulice grada bile su većim dijelom ispunjene plemićkim palačama, iako Ivy Lentić-Kugli navodi da su to zapravo bile kamene kuće, a ne palače kakve nastaju stoljeće kasnije. Vjerojatno su to bile kamene gradske kuće koje se nisu toliko razlikovale od drugih u posjedu uglednih Varaždinaca.¹⁰ Ubrzana urbanizacija tijekom 17. stoljeća, to jest, kontinuirana izgradnja ulica i kuća ili palača dovela je do oblikovanja karakterističnih blokova kuća koji su i danas prepoznatljivi u gradskoj vizuri jezgre grada Varaždin. Na temelju toga smatra se da je 17. stoljeće razdoblje općeg prosperiteta grada, koji će doživjeti vrhunac razvoja u „zlatnom razdoblju“, u prvoj polovici 18. stoljeća. Na Donatovom planu zabilježena je i ranobarokna, isusovačka crkva Marijina Uznesenja čija izgradnja započinje 1642. godine i traje svega četiri godine, zvonik crkve te isusovački samostan. Osim isusovačke, prikazana je i franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja koja datira iz sredine 17. stoljeća te župna crkva sv. Nikole, prikazana nakon obnove od požara 1592. U tom periodu, središnji gradski trg također je u funkciji, a Donato označava i gradsku vijećnicu na sjevernoj strani trga te niz kuća smještenih oko trga. Uz to, on prvi dokumentira postojanje kapele sv. Trojstva izvan gradskih bedema, u zapadnom predgrađu, koja će uskoro postati kapucinskom crkvom sv. Trojstva te crkvu sv. Florijana u sjevernom predgrađu.¹¹ Poznat je i podatak da u 17. stoljeću u Varaždinu postoji 600 kuća.¹²

Na temelju iznesenog može se zaključiti da je Varaždin u 17. stoljeću u punom cvatu urbanizacije, ne samo unutrašnjeg prostora grada već i vanjskog dijela, što će dovesti do jačanja gradskih funkcija Varaždina, ali i demografskog i gospodarskog rasta grada. Istovremeno, grad Varaždin poveljom kralja Leopolda 18. 7. 1686. godine dobiva potvrdu svoje samostalnosti, naime kralj određuje da Varaždin ne odgovara banu i plemićkim sucima Varaždinske županije. Također, potvrda njegovih sve značajnijih upravnih i političkih funkcija jest i, uz zasjedanja Sabora, održavanje Kraljevinskih konferencija u gradu. To dovodi do sve većeg priljeva plemstva u varaždinsko stanovništvo, koji u gradu zauzimaju visokopozicionirana i ugledna zanimanja kao što su sudac, gradski senator, bilježnik i slično.

⁹ MIRELA SLUKAN-ALTIC, *Povijesni atlas gradova: V. svezak: Varaždin*, Zagreb, Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Državni arhiv Varaždin, 2009., 73.-79.

¹⁰ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 41.-42.

¹¹ MIRELA SLUKAN-ALTIC, *Povijesni atlas gradova: V. svezak: Varaždin*, Zagreb, Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Državni arhiv Varaždin, 2009., 79.-82.

¹² MIRA ILIJANIĆ, Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina u: *Urbanizam, graditeljstvo, kultura*, Varaždin, 1999., 18.

Uz plemstvo, brojne trgovce i obrtnike u demografskom planu grada sve bitniji udio zauzima i svećenstvo, osim isusovaca u gradu se pojavljuju još dva crkvena reda, kapucini i uršulinke. Dolazak isusovaca rezultirao je jačanjem kulturno-obrazovnih funkcija grada pa tako počinje djelovati varaždinska gimnazija koju su pohađali učenici iz čitave sjeverne Hrvatske. Osim njegovanja obrazovnih funkcija, dolazi i do jačanja trgovačkih i obrtnih aspekata o čemu svjedoči nagli uzlet cehovske organizacije koja dobiva velik broj novih udruženja te položaj grada kao glavnog izvozno-uvoznog središta. Gospodarski razvoj grada uvjetovao je i demografski rast, naime poznato je da je u 17. stoljeću Varaždin brojao između 3 500 i 3 800 stanovnika.¹³

Početak 18. stoljeća grade se dva značajna sakralna objekta. Prvi je kapucinska crkva sv. Trojstva s pripadajućim samostanom izvan zidina grada, dovršena 1705. godine. Drugi objekt nastao je kao posljedica dolaska uršulinki u grad koje otvaraju školu za djevojčice u palači Drašković na glavnom trgu. Nakon dolaska uršulinke kupuju, uz financijsku pomoć plemićkih obitelji, dvije kuće uz zapadne gradske zidine, ali unutar grada, te se na tom mjestu ubrzo počinje graditi samostan (1715.-1749.) i crkva (1722.-1729.).¹⁴ Sredinom stoljeća gradi se i nova barokna, župna crkva sv. Nikole na mjestu stare, a gradnju vodi ptujski graditelj Matthias Mayerhoffer sve do svoje smrti, nakon čega gradnju preuzima Austrijanac Joannes Adamus Posch. Crkva je dovršena 1760. godine.¹⁵

Godine 1714. Osmansko Carstvo ulazi u novi rat protiv Habsburške Monarhije s ciljem vraćanja izgubljenih teritorija, a u tom razdoblju Varaždin zadržava svoju stratešku obrambenu poziciju te postaje vojnim uporištem od velikog značaja. Rat je okončan mirovnim sporazumom 1718. godine. U tom periodu, najvjerojatnije 1715. godine od strane anonimnog autora, nastaje još jedan plan grada na temelju kojeg se mogu iščitati važni podaci koji govore o tadašnjem stanju. Naglasak je na prikazu feudalne utvrde, pa je tako vidljivo da ona nije bitno promijenila svoj izgled u 18. stoljeću, i prikazu gradskih bedema. Na planu je i po prvi put naznačen, uz južnu stranu bedema, uršulinski samostan, tada još u izgradnji. Nešto kasnije, 1729. godine, izgled grada dokumentirao je i Antun Matthias Weiss, glavni austrijski graditelj u to vrijeme, izvješćem i dvjema vedutama (Slika 5.). Osim feudalne utvrde, Weiss naznačuje (s lijeva nadesno) toranj franjevačke crkve sv. Ivana Krstitelja, toranj gradske

¹³ MIRELA SLUKAN-ALTIC, *Povijesni atlas gradova: V. svezak: Varaždin*, Zagreb, Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Državni arhiv Varaždin, 2009., 82.-84.

¹⁴ MIRA ILIJANIĆ, Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina u: *Urbanizam, graditeljstvo, kultura*, Varaždin, 1999., 17.

¹⁵ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 50.

vijećnice, zvonik isusovačke crkve Marijina Uznesenja te onaj župne crkve sv. Nikole, crkvu sv. Trojstva te crkvu sv. Vida. Brojni zvonici grada dokumentirani su i na umjetničkoj veduti Sigismunda Koppa iz 1732., namijenjenoj za album bratovštine Blažene Djevice Marije, na kojoj su istaknuti reprezentativni sakralni objekti grada (Slika 6.).¹⁶

Događaj od presudne važnosti za razvoj grada zbio se 1756. godine kada hrvatski ban Franjo Nadasdy za svoje sjedište odabire upravo Varaždin, konkretnije, palaču Drašković. Nakon toga, odlukom Marije Terezije, u Varaždinu se osniva Hrvatsko kraljevsko vijeće te od toga dana, 11.8.1767., Varaždin službeno preuzima funkciju glavnog grada Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Zahvaljujući svojim novim upravnim funkcijama, sve većem udjelu plemstva u stanovništvu grada, povećanju broja stanovnika, razvijenim trgovačkim funkcijama i gospodarskoj snazi, dolasku brojnih crkvenih redova u grad te intenzivnijoj izgradnji raznih objekata, sredinom 18. stoljeća Varaždin ulazi u takozvano „zlatno razdoblje“, to jest, razdoblje intenzivnog razvoja.¹⁷

Slavni period grada zabilježio je Leopold Kneidinger 1766. na veduti s prikazom bedema, koji su u to vrijeme već izgubili svoju obrambenu funkciju i bili u izrazito lošem stanju, i istaknutih građevina, te na tlocrtu grada s prikazom unutrašnjeg dijela grada u punom cvatu razvoja (Slika 7.). Na tlocrtu grada ucrtani su karakteristični blokovi kuća te je vidljivo da se ulična mreža nije puno promijenila od Donatovog plana iz prošloga stoljeća. Nadalje, sakralni su objekti prikazani detaljno u točnom tlocrtu dok su neki drugi javni objekti samo brojčano označeni, poput gradske vijećnice. Unutrašnji dio grada zadesile su većinom arhitektonske promjene, gradnjom kuća i palača sve brojnijeg plemstva i bogatih građana, dok je nepromijenjenom ostala sama urbana struktura grada. Takve raskošnije barokne palače grade se većinom na mjestima starijih, skromnijih kuća.¹⁸

Za izgradnju kuća Varaždinci su u početku koristili pretežito drvo, dok u kasnijim stoljećima koriste kamen i opeku. Većina kuća varaždinske jezgre bila je, do druge polovice 16. stoljeća, izgrađena od drva, iako i u 17. i 18. stoljeću ponegdje nalazimo skromne drvene kuće s krovovima prekrivenima slamom ili drvenim daskama. U periodu od 12. do polovice 16. stoljeća samo su najvažniji objekti bili izgrađeni od kamena kao što su današnji franjevački samostan i crkva (prije kompleks hospitalaca), župna crkva sv. Nikole, nestali gradski toranj

¹⁶ MIRELA SLUKAN-ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova: V. svezak: Varaždin*, Zagreb, Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Državni arhiv Varaždin, 2009., 84.-89.

¹⁷ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 41.

¹⁸ MIRELA SLUKAN-ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova: V. svezak: Varaždin*, Zagreb, Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Državni arhiv Varaždin, 2009., 98.-102.

te djelomično romanička kuća na središnjem trgu (današnja Vijećnica). U 17. stoljeću, osim sakralnih i samostanskih objekata, gradi se i veći broj kuća od čvrstog materijala, no skromniji dio grada je i dalje bio pretežno izveden od drvene građe. Tijekom 18. stoljeća, kada mnogi plemići i patriciji grade svoje palače i domove unutar i izvan jezgre grada, dolazi do porasta izgradnje objekata od čvrstog materijala, kamena i opeke, iako je povećani dio skromnije arhitekture još uvijek drvene građe. Upravo je zbog toga postojala konstantna opasnost od požara, koji su u gradu bili česti i jaki, te je to bio i razlog zbog kojeg je u velikom požaru 1776. godine stradao najveći dio građevinskog fonda. Krajem 18. stoljeća, a osobito tijekom 19. stoljeća kuće se izrađuju samo od opeke, a krovovi se prekrivaju crijepom te polako nestaju drvene kuće.¹⁹

Godine 1775. zabilježen je podatak da u unutarnjem dijelu grada postoji 113 kuća, a u predgrađima 501 kuća. Ono što je posebno osnažilo razvoj grada u tom razdoblju jest jačanje administrativnih funkcija, uz već spomenutu funkciju glavnog grada, sjedišta Sabora i Kraljevinskih konferencija, Varaždin je i upravno sjedište županije, a u gradu počinje djelovati i gradska uprava (Magistrat) te uprava Varaždinskog vlastelinstva. Crkvene funkcije nisu zaostajale za administrativnim, osim što u gradu djeluju brojni crkveni redovi, grad je uz to i sjedište župe i arhidakonata pod vodstvom Zagrebačke biskupije. Nagli gospodarski razvoj utjecao je i na socijalnu strukturu grada, posebno na trgovce i obrtnike koji u tom periodu imaju najvažniju razvojnu ulogu. Iako je trgovaca bilo manje od obrtnika, oni su bili ekonomski stabilniji i utjecajniji te organiziraju svoja udruženja, među kojima se nalaze i strani trgovci. Obrtnici čine najveći udio varaždinskog stanovništva, 1775. godine u Varaždinu djeluje čak 264 obrtnika, a njihovi cehovi pridonijeli su ukupnom razvoju grada. Sredinom 18. stoljeća veća pažnja posvećena je i komunalnom uređenju grada, popravljene su ceste, uređeni pločnici te redovito popravljane rupe i uređivani prilazni putovi gradu. Nastavlja se i daljnje ulaganje u obrazovanje, naime u gradu djeluju dvije javne trivijalne škole, njemačka trivijalna škola, Djevojačka škola pod vodstvom uršulinki, posebna škola crtanja, Varaždinska gimnazija te od 1769. i prva visokoškolska ustanova, to jest, Političko-kameralni studij. U to, u Varaždinu se odvijao i vrlo bogat kulturni život, Varaždinci su često održavali brojne zabave, plesove i kazališne predstave u svojim raskošnim palačama.²⁰

¹⁹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 17.-18.

²⁰ MIRELA SLUKAN-ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova: V. svezak: Varaždin*, Zagreb, Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Državni arhiv Varaždin, 2009., 102.-104.

Intenzivan razvoj grada naglo je prekinut 1776. godine, točnije 25. travnja, kada je grad zahvatio katastrofalan požar koji je obuzdan tek 28. travnja. Požar je prouzročio dječak iz susjednog Sračinca pušenjem u predgrađu, ali se požar brzo proširio na bedeme i na unutrašnjost. U unutarnjem dijelu grada od 113 kuća izgorjelo je 70, a 11 samo djelomično, dok je sjevernom predgrađu izgorjelo 111 kuća od ukupno 256, a u južnom predgrađu 135 od ukupno 245. U požaru je izgorjelo ukupno 316 kuća što je tada iznosilo preko 50% stambenog i gospodarskog fonda Varaždina. Osim drvenih građanskih kuća koje su kompletno uništene, požar je oštetio i većinu javnih objekata u gradu, a najviše su stradali crkva Marijina Uznesenja, gimnazija i pripadajući samostan, gradska vijećnica, banska palača te brojne plemićke i građanske palače i kuće. Zbog užasnih posljedica požara, kraljica Marija Terezija premješta Kraljevsko vijeće iz Varaždina u Zagreb, čime Varaždin gubi svoj status glavnog grada, a sam grad napuštaju ban, vlastela, kraljevski vijećnici te ostali državni činovnici, a dominantnu političko-gospodarsku ulogu u gradu ponovno preuzimaju bogati obrtnici i trgovci. Nakon požara, s ciljem što brže obnove grada, kraljica Marija Terezija oslobađa Varaždin od plaćanja poreza na tri godine te dijeli beskamatne zajmove građanima čije su kuće najteže stradale u požaru. Period izgradnje nakon požara okarakteriziran je uglavnom popravkom oštećenih zgrada i izgradnjom kuća na prijašnjim lokacijama u čemu su pripomogli zidari i tesari iz obližnjih gradova. Također, za što kvalitetniju i bržu obnovu pobrinula se i Komisija za regulatornu osnovu grada koja donosi pravila gradnje novih kuća te nadgleda radove.²¹

Nakon toga slijedi brz oporavak grada, naime već 1780. godine su popisane 592 kuće, dakle 22 kuće manje nego uoči požara. Također, nakon požara grade se i nove palače unutar grada, ali i dolazi do intenzivnije urbanizacije predgrađa. Uoči požara 1776. godine povijesna urbana jezgra Varaždina bila je potpuno izgrađena, a nakon požara dolazi do zgušnjavanja urbanog tkiva jezgre, iako širenje grada van jezgre još uvijek onemogućavaju gradski bedemi. Postojala su dvojna vrata, na sjeveru i jugu grada, koja su bila jedina mogućnost za ulaz i izlaz iz grada. Godine 1773. probijena su još dvojna manja vrata, iako to nije bilo dovoljno za sve veći kolni promet kao posljedica jačanja razvoja prometa i trgovine. Tek 1851. godine gradske zidine se ruše te se stvara jedinstveni gradski organizam.²²

²¹ RUDOLF HORVAT, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993., 266.-270.

²² IVY LENTIĆ-KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 60.

4. PROFANA ARHITEKTURA GRADA VARAŽDINA U 17. I 18. STOLJEĆU

U ovom poglavlju naglasak će biti na odabranim palačama 17. i 18. stoljeća u Varaždinu koje, zajedno s ostalima, prema Petru Puhmajeru tvore najveći i najkvalitetniji fond gradske svjetovne arhitekture baroknog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj.²³ Na temelju specifičnih stilskih karakteristika odabrane su slijedeće palače: palača Zagrebačkog kaptola, palača Herczer, palača Patačić, Gradska vijećnica, palača Drašković, palača Varaždinske županije, palača Keglević, palača Petković, palača Prassinsky-Sermage, palača Erdödy-Patačić i palača Patačić-Puttar. Pojam palača najčešće označuje veliku stambenu rezidenciju monarha, plemića, ili općenito visokog svjetovnog ili crkvenog dostojanstvenika. No, palača se također može odnositi i na veliku i reprezentativnu javnu zgradu. Palače kao rezidencije vladara podižu se još od starog vijeka, a njihov ponovni uspon na europskom prostoru počinje u renesansnoj Italiji. Pojava apsolutizma kao monarhijskog oblika vlasti utječe na razvoj arhitekture palača u novom vijeku, s obzirom da najveća graditeljska ostvarenja nastaju kao dokaz bogatstva i moći monarha, odnosno feudalca. Dva najčešća tipa rezidencijalnih građevina u to doba jesu gradska palača i ladanjska vila. Posjedovanje gradske palače omogućilo je vlasniku bolje mjesto na društvenoj ljestvici, dok ladanjska vila služi za odmor u prirodi. Promjene u političkoj, gospodarskoj i socijalnoj strukturi društva, koje se događaju u glavnim gradovima i vladarskim prijestolnicama snažno su utjecale na razvoj palače. Gradska palača postaje sjedištem obitelji te predstavlja količinu bogatstva i moći te obitelji, ali i ukus njezinih vlasnika. Tijekom 17. i 18. stoljeća palače mijenjaju svoju ulogu te nastaju kao zbir iskustava individualne naravi. To se uglavnom odnosi na želju bogatih obitelji ili pojedinaca za posjedovanjem kuće u gradu radi društvenih potreba ili poslovnih prilika koja nije uvijek rezultirala značajnim arhitektonskim ostvarenjima. Status obitelji bio je važan u kontekstu oblikovanja i izgradnje gradske palače, iako često i najbogatije obitelji grade kuće skromnijih skala ili podižu palače na prijašnjim građevinskim strukturama, to jest, moguće je i spajanje više kuća u jednu veću palaču. Spajanje više objekata obično rezultiraju tlocrtno i građevinski neskladnim zdanjima koja ne svjedoče o društveno-imovinskom stanju vlasnika. Suprotno tome, nalazimo i velika, reprezentativna ostvarenja koja teže izgledu plemićkih rezidencija, a grade ih imućni trgovci ili građani.²⁴

²³ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 5.

²⁴ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 5.-6.

Te su palače prostorno organizirane na temelju dva osnovna načela, nizanju i grupiranju. Načelo nizanja odnosi se na nizanje prostorija u prizemlju uz osovinski položenu vežu koja povezuje ulicu i dvorište, dok se na njezinom mjestu na katu nalazi hodnik kojim se ulazi u prostorije, a primjer primjene ovog načela nalazimo kod palače Patačić. Postoji još jedan tip nizanja prostorija koji se javlja kod višekrilnih građevina, a posljedica je povećanja parcela koje su prema ulici položene dužom stranom. Građevine koje se podižu na tim parcelama glavnim krilom su položene uz ulicu, dok bočna zatvaraju dvorište, a izvorno takve građevine deriviraju iz firentinskih palača 15. stoljeća, koje se kasnije pojavljuju u srednjoj Europi. Tlocrt građevine je obično pravokutnog ili kvadratnog oblika, s više krila koja zatvaraju unutarnje dvorište, a sastavljena su od niza prostorija uz arkadni hodnik. Takvu organizaciju prostora nalazimo kod palače Prassinsky-Sermage, palače Patačić-Puttar, palače Drašković i palače Erdödy-Patačić. Načelo grupiranja je novina koja dolazi s baroknim razdobljem, a odnosi se na grupiranje prostorija koji formiraju stan za što udobniji i funkcionalniji životni prostor. Takvo načelo organiziranja prostora prvi puta susrećemo u Francuskoj u 17. stoljeću, u arhitekturi pariških gradskih palača, hotela, dok se u bečkoj arhitekturi javlja nešto kasnije, kao i u drugim austrijskim gradovima. U Varaždinu je to načelo primijenjeno na palači Zagrebačkog kaptola, palači Petković, palači Varaždinske županije, palači Keglević te palači Herczer. U baroknom razdoblju karakteristična je i raščlamba pročelja palača rizalitima. Taj se koncept temelji na dominaciji i subordinaciji elemenata, a vidljiv je u odnosu pojedinih segmenata naspram cjelokupnog volumena pročelja, ali i u samoj dekoraciji pročelja. Ono je obično reprezentativnog karaktera, bogate dekoracije i nosi vizualni identitet građevine, ulice ili trga. Kod većine varaždinskih palača nalazimo ili jedan ili tri rizalita na pročelju, a u rijetkim slučajima i ugaoni erker, kao kod palače Patačić i Patačić-Puttar. Iznimka je Gradska vijećnica kod koje je najvažniji element raščlambe toranj. Petar Puhmajer navodi da su takve nove koncepte donijeli i primijenili u Varaždinu brojni štajerski majstori, ali i majstori većih graditeljskih radionica iz Graza i Maribora. Iste koncepte preuzimaju i modificiraju domaći graditelji, a vidljivi su u arhitekturi varaždinskih palača 17. i 18. stoljeća.²⁵

²⁵ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 6.-10.

4.1. Palača Zagrebačkog kaptola

Palača Zagrebačkog kaptola nalazi se na početku Draškovićeve ulice, na mjestu gdje se već u 17. stoljeću spominje postojanje dviju kuća magistra Jurje Plemića. Jedna je bila drvena, druga zidana, a obje kupuje Zagrebački kaptol 1699. godine kako bi na tom mjestu izgradio novu zgradu, potrebnu za obavljanje javno-bilježničke službe i imovinsko-pravnih poslova. Palača je u posjedu Zagrebačkog kaptola sve do 1848. godine kada je kupuje gostioničar Joannes Schmidt te palača nakratko postaje „Gostiona gradu Beču“, a zatim prelazi u vlasništvo Stipana Lipoldta, učitelja slikanja.²⁶

Sama palača izgrađena je šezdesetih godina 18. stoljeća, a izgradnja je povjerena Antonu Maričniku, ludbreškom majstoru, te lokalnim majstorima, članovima varaždinskih obrtničkih cehova. Jednokatna palača zauzima ugaonu poziciju, glavnim pročeljem smještenim u Draškovićevoj ulici, a djelomično je okrenuta i prema Franjevačkom trgu (Slika 8.). U prizemlju, prostorni raspored glavnog krila determinira bačvasto nadsvođena veža koja povezuje ulicu s unutarnjim dvorištem. S obje strane veže nalazi se jedna velika dvorana, uz ulično pročelje, te dvije manje sobe sa svake strane, uz dvorišno pročelje. Veža je stubištem povezana s gornjim katom na kojem se, uz središnju os glavnog krila, nalazi predvorje i velika dvorana, tipična za varaždinske palače 18. stoljeća. Oko nje su simetrično raspoređene manje prostorije nadsvođene koritastim svodovima, a sobe koje gledaju na ulicu imaju i svodnu štuko dekoraciju. Također, i u sjevernom bočnom krilu, prigradenom palači početkom 19. stoljeća, smještene su manje sobe. Na baroknom pročelju palače ističe se središnji rizalit s portalom u središnjoj osi na koji se nastavlja visoki zabat s bočnim volutama i reljefnim prikazom Božjeg oka koji je okružen stiliziranim sunčevim zrakama (Slika 9.). Smatra se da simbol „oka koji gleda“ upućuje na važnu ulogu Zagrebačkog kaptola i crkve koju oni nose u varaždinskom javnom životu. Portal omeđuju pilastri, a završava segmentno izlomljenim zbatim. Prizemlje glavnog pročelja razvedeno je, osim portalom, rustičnim vodoravnim linijama i nizom prozora. Prizemlje je od prvog kata razdvojeno vijencem, a na prvom katu nalazimo ponovo niz prozora koji su međusobno odvojeni jonskim pilastrima. Za razliku od glavnog pročelja, na začelju izostaje arhitektonska dekoracija (Slika 10.).²⁷

²⁶ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 41.-42.

²⁷ PETAR PUHMAJER, Palača Zagrebačkog kaptola u Varaždinu u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33, 2009., 163.-178., 163.-165.

Karakteristike koje se javljaju na palači Zagrebačkog kaptola, kao što su veža u središnjoj osi palače, bačvasti svodovi u prizemlju, koritasti na katu, stubište i štuko ukrasi, javljaju se i na drugim varaždinskim palačama 18. stoljeća, ali i drugim zdanjima kontinentalne Hrvatske. Također, na palači Zagrebačkog kaptola izvedeno je dvoslivno krovište iako je, prema nacrtima, planirano četveroslivno krovište kakvo nalazimo na drugim, većim palačama u Varaždinu, a tipično je i za impozantne bečke palače 17. i 18. stoljeća. Vjerojatnije je da se graditelj, Anton Maričnik, odlučio za jednostavnije rješenje, primjereno njegovim vještinama od toga da je projektant odustao od prvotnog plana.²⁸ Anton Maričnik spominje se u istraživanju Ivy Lentić-Kugli o varaždinskim graditeljima i zidarima pod imenom Antonius Murichnyak te se navodi da umire u Varaždinu 18. svibnja 1768. godine.²⁹

Pretpostavlja se da je projektant palače Zagrebačkog kaptola ipak bio arhitekt iz Štajerske ili kontinentalne Hrvatske zato što su štajerski arhitekti često radili na području kontinentalne Hrvatske, a uz to, obilježja štajerske graditeljske tradicije mogu se naći na brojnim građevinama na zagrebačkom Kaptolu i općenito na zdanjima u kaptolskom posjedu. Nadalje, smatra se da palača Zagrebačkog kaptola dijeli zajedničke karakteristike s palačom Vojković u Zagrebu, kao što je oblikovanje portala, naglašen središnji rizalitni dio palače i nizanje prozora različitih zabata prvog kata, iako je varaždinska palača skromnijih razmjera. Mariborski klesar Anton Bombassi, rodom iz Štajerske, zaslužan je za oblikovanje detalja pročelja te prozorskih i portalnih dekoracija.³⁰ Užljebljene konzole nadstrešnica, u modificiranom obliku, potječu od dekorativnih elemenata koji se nalaze na palači Erdödy koja datira u šezdesete godine 18. stoljeća, a možda su djelo štajerskog majstora Josefa Hoffera. Osim s obližnjim palačama, postoje i podudarnosti s bečkim zdanjima s kraja 17. i početka 18. stoljeća, kao što je stara gradska vijećnica u Beču iz 1709. godine, čiji portal, iako nešto izduženiji, punije forme i dekoriran čipkastim viticama u portalnom polju, nalikuje onom palači Zagrebačkog kaptola. Takve dekorativne vitice ponovo nalazimo na spomenutoj palači Erdödy. Upravo je zbog štajerskog utjecaja te odjeka bečke tradicije ova palača iznimno značajna u sagledavanju lokalne, ali i regionalne arhitekture, te predstavlja tip jednokrilne

²⁸ PETAR PUHMAJER, Palača Zagrebačkog kaptola u Varaždinu u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33, 2009., 163.-178., 167.

²⁹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 145.

³⁰ KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2015., 601.

kasnobarokne palače s prostornom grupom i bogato razvedenim pročeljem koje zasjenjuje činjenicu da je sama palača skromnijih dimenzija.³¹

³¹ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 408.

4.2. Palača Herczer

Dvokrilna, jednokatna palača Herczer smještena je na uglu Franjevačkog trga, glavnim, južnim krilom okrenutim prema trgu, dok bočnim, istočnim krilom zatvara pristup vrtu franjevačke crkve. Dvorište palače omeđeno je na zapadu ogradom, a na sjeveru parcele kasnije je, u 19. stoljeću, pridodan gospodarski objekt. Na mjestu današnje palače postojao je ksenodohij, to jest, hospicij ili socijalna ustanova čija je funkcija briga za siromašne starije građane, a smatra se da je osnovan već u 14. stoljeću. Martin Kraicz, tadašnji upravitelj ksenodohija, 1775. godine prodaje zemljište varaždinskom pivaru Matiji Rieneru koji ga nakon pet godina gubi zbog dugova te je zemljište vraćeno u posjed prijašnjeg vlasnika Kraicza. Godine 1790. zemljište kupuje Franjo Herczer s namjerom izgradnje svoje palače. Franjo Herczer bio je upravitelj ureda Kraljevske pošte u Varaždinu, a iste godine kada kupuje zemljište kralj Leopold II. u Bratislavi potvrđuje grbovnicu, a samim time i plemstvo Franji Herczeru i njegovoj obitelji, supruzi Karolini Gesznerin i sinovima Josipu Karlu i Franji Ksaveru. Uz to, iste godine je izabran u vijeće četrdesetorice grada Varaždina. Palača se spominje 1792./1793. godine u arhivskim zapisima kao susjedna franjevačkoj crkvi sv. Ivana Krstitelja, stoga se datira u 1791. godinu.³²

Palaču je datirala Ivy Lentić-Kugli koja navodi da je izgradnja ove palače dokaz brzog oporavka grada nakon velikog požara 1776. godine.³³ Južno krilo palače sastoji se od niza bačvasto nadsvođenih prostorija u prizemlju koje su simetrično raspoređene oko ulazne veže, dok su u istočnom krilu prostorije grupirane oko središnjeg hodnika, s obje strane. Istočno krilo završava prostorijom koja je podijeljena na dva dijela stupovima, a smatra se da je najvjerojatnije služila kao konjušnica ili spremište za kola. Glavnim se stubištem, smještenim na sjecištu južnog i istočnog krila, dolazi na prvi kat čiji je raspored prostorija sličan onome u prizemlju, s izuzetkom glavne, središnje dvorane iznad ulazne veže. Prostorije na katu imaju ravan strop, a strop glavne dvorane bio je oslikan biljnim motivima koji se datiraju u 19. stoljeće.³⁴ Pročelje palače je kasnobarokno, ravnih ploha, a središnju poziciju zauzima portal s grbom Franje Herczera u zabatnom polju (Slika 11.). Uz to, portal je dekoriran girlandama, jonskim volutama te kaneliranim pilastrima s obje strane portala. Zona prizemlja raščlanjena je s četiri prozora s obje strane portala, a dekorirana je stiliziranom rustikom. Prizemlje na

³² MARTINA MATIJAŠKO, *O gradu priča palača-palača Herczer-Varaždin*, katalog izložbe, Varaždin, Gradski muzej Varaždin, 2014., 11.-13.

³³ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 60.

³⁴ MARTINA MATIJAŠKO, *O gradu priča palača-palača Herczer-Varaždin*, katalog izložbe, Varaždin, Gradski muzej Varaždin, 2014., 14.

uglovima završava naglašenim lezenama na koje se u gornjem katu nadovezuju pilastri s uleknutim tijelom. Gornji je kat raščlanjen s jedanaest prozora koji su smješteni na pravokutnim istakama te su dekorirani nadstrešnicama koje stoje na konzolama. Dinamičnost nizanja prozora u gornjem katu postignuta je izmjenom nadstrešnica u ritmu D-D-C-C-B-A-B-C-C-D-D. Konzervatorskim istraživanjima otkriveno je da je izvorna boja žbuke palače bila zelena, što je, prema Petru Puhmajeru, jedna od najranijih poznatih pojava takvog obojenja u povijesti hrvatske arhitekture te predlaže daljnja konzervatorska istraživanja.³⁵

Zbog financijskih poteškoća, cijela je imovina Franje Herczera već 1805. godine bila pod stečajem, a dvije godine kasnije kupuje je krznar Jacobus Jelissevich (Jakob Jelišević). Nakon njegove smrti, palaču naslijeđuju njegova kćer i zet, a 1851. godine kao vlasnik spominje se Ivan Nepomuk Petrović.³⁶ Nakon njega palača se iznajmljuje raznim osobama, poslovnim subjektima i udruženjima sve do 1997. godine kada je odlučeno da će palača biti namijenjena potrebama Gradskog muzeja Varaždin, konkretnije, u njoj su smješteni Entomološki, Arheološki i Povijesni odjel muzeja, s time da je Entomološka zbirka premještena u palaču već 1954. godine. S ciljem prilagodbe palače potrebama muzeja, izvršena su konzervatorska i arheološka istraživanja, a zatim je uslijedila i obnova palače (Slika 12.). Od intervencija treba istaknuti pretvaranje tavanskog prostora u multimedijalnu dvoranu, metalni krov kojim je prekriveno dvorište palače te novi depo smješten u podrumu palače.³⁷

Godine 1998., arheologinja Gradskog muzeja Varaždin, Marina Šimek, započinje sa spomenutim arheološkim istraživanjima unutar palače, a područje istraživanja obuhvatilo je podrumске prostorije i dio prizemlja sjevernog krila. Tijekom istraživanja, između ostalog, utvrđene su dvije faze izgradnje podrumskih prostorija i otkriven je jarak ispunjen životinjskim kostima koje datiraju u 14. stoljeće te se smatra da je upravo na tom mjestu, u istom stoljeću, sagrađen i ksenodohij. Također, otkriven je i velik broj predmeta koji svjedoče o životu varaždinaca u razdoblju od 14. do 19. stoljeća.³⁸

³⁵ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 279.-280.

³⁶ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 178.

³⁷ MARTINA MATIJAŠKO, *O gradu priča palača-palača Herczer-Varaždin*, katalog izložbe, Varaždin, Gradski muzej Varaždin, 2014., 23.-24.

³⁸ MARTINA MATIJAŠKO, *O gradu priča palača-palača Herczer-Varaždin*, katalog izložbe, Varaždin, Gradski muzej Varaždin, 2014., 9.-10.

4.3. Palača Patačić

Palača Patačić je dvokatna, jednokrilna palača koja se nalazi na uglu Franjevačkog trga i ulice Ivana Gundulića. Palača se sastoji od podruma, prizemlja i dva kata, a osnova svake etaže jest uzdužni hodnik oko kojeg su raspoređene prostorije. Prostorije prizemlja bačvasto su nadsvođene kao i hodnik te nekoliko prostorija prvog kata, dok su prostorije drugog kata ravnog stropa. Na temelju konzervatorskih istraživanja i obnove palače danas je poznato da ona ne datira u 1764. godinu, koja je upisana na glavnom portalu, već u 17. stoljeće kada je izgrađena prva kuća na tom mjestu koja je kasnije adaptirana u više navrata. Vlasnik prve kuće izgrađene na mjestu današnje palače bio je varaždinski trgovac, gradski zastupnik i bilježnik Daniel Praunsperger koji je za svog života posjedovao nekoliko nekretnina unutar i izvan grada. Praunspergerova kuća bila je jednokrilno, izduženo zdanje, iako kraće od današnje palače, a u podrumu je pronađen stup s urezanim godinom 1669., na temelju koje se datira izgradnja u vrijeme Praunspergera. Nakon njegove smrti 1692. godine, na kratko vrijeme, kuća prelazi u vlasništvo magistra Jurje Plemića. Iako nema podataka o zahvatima na kući u tom periodu, zna se da je Plemić prodao kuću lepoglavskim pavlinima 1705. godine. U tom razdoblju dolazi do većih građevinskih preinaka postojeće kuće, kao što je dodavanje poligonalnog erkera koji se proteže kroz prvi i drugi kat sjeveroistočnom uglu kuće (Slika 13.). Također, zdanje je prošireno na južnoj strani dodavanjem po dvije prostorije na svakoj etaži. Uz to, pročelja su dobila novi izgled s novoobojenim sivim plohamama i naslikanim bijelim pravokutnim medaljonima, na prvom katu s konveksno izvučenim kraćim stranicama, a na drugom katu s konkavno usječenim uglovima, dok je erker bio bijele boje sa sivim sljubnicama. Upotreba slikanih medaljona veže se uz štajersku arhitekturu 17. stoljeća na koju su bitno utjecali talijanski graditelji, tzv. Austrotalijani, a motivi medaljona pojavljuju se i u talijanskim traktatima iz kojih oni crpe inspiraciju.³⁹

Godine 1729. pavlini su prodali kuću barunici Franciski Thavonath i njezinu suprugu, grofu Ladislavu Kegleviću, a u kupoprodajnom ugovoru navodi se da se radi o zidanoj gradskoj kući većih dimenzija. Njihova unuka, Katarina Keglević, 1763. godine udaje se za baruna Franju Patačića koji iste godine postaje grofom. Oboje su poticali razvoj kulturnog života grada, pa su tako u svojoj palači održavali brojne kazališne predstave, društvene događaje i književne večeri. Osim toga, u njihovo vrijeme dolazi do velike obnove kuće, ponajprije u

³⁹ PETAR PUHMAJER, Palača Patačić u Varaždinu: razvoj, naručitelji, kontekst u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38, 2014., 171.-186., 171.-175.

unutrašnjosti gdje dolazi do izgradnje novog, imponantnog stubišta i uređenja raskošnih salona te njihova oslikavanja, a sama obnova izvedena je tijekom jedne godine, jer se 1764. godina, urezana iznad glavnog portala, smatra godinom završetka radova. Također, tijekom obnove su oslikane dekoracije pročelja zamijenjene kamenim i štuko ukrasima, a vizualnim akcentom, osim ugaonog erkera, postaje i portal okružen dvama pilastrima koji se nastavljaju kroz gornje dvije etaže, time obrubljujući plitki rizalit. Osim dvama pilastrima, portal je s obje strane omeđen i stupovima, a nosi zabat i gredu na kojima počivaju volute velikih dimenzija koje se uspinju i uokviruju prozor prvoga kata. *Piano nobile*, ali i spomenute volute iznad portala, dekoriran je motivima rokaja izvedenima u štuko masi. Cijela palača obojena je u svijetložutu oker boju, dok su kamene i štuko dekoracije istaknute bijelom bojom. Nakon te obnove, građevina je iz prosječne plemićke kuće uzdignuta na status palače (Slika 14.).⁴⁰

Palača nije znatno oštećena u požaru 1776. godine, a ubrzo nakon požara grof Franjo Patačić umire te palača prelazi u vlasništvo njegove udovice, kasnije sina. Godine 1812. kao vlasnik navodi se trgovac Antonius Puszt.⁴¹ Plan oblikovanja palače za vrijeme grofa Patačića vjerojatno je izrađen prema uzoru na štajersku baroknu arhitekturu pa je tako i mogući projektant palače djelovao u sklopu većih radionica u Grazu ili Mariboru tijekom 18. stoljeća. U prilog tome govori štukatirano pročelje palače kakvo se može naći na brojnim primjerima stambene arhitekture u Grazu, a arhitektonski elementi prisutni na palači povezuju se s graditeljskom obitelji Stengg čija radionica djeluje u Grazu od kraja 17. do druge polovice 18. stoljeća. Takva poveznica temelji se na sličnosti između portala palače Patačić i portala drugih zdanja, kao što su palača Inzaghi u Grazu (1725.-1730.), dvorac Gösting (1724.-1728.) i Mala palača Attems (oko 1715.), koji se pripisuju upravo Johannu Georgu Stenggu i njegovoj radionici. Također, njegova je radionica zaslužna za uvođenje motiva rokaja u štajersku arhitekturu, uz ostale dekorativne elemente.⁴² Usprkos višestrukim zahvatima palače, ona je u zadnjoj obnovi dobila izgled visokokvalitetne barokne palače, a s obzirom na stilsko oblikovanje unutrašnjosti i vanjštine, ujedinjeno u ideji, smatra se da su grof Patačić i njegova žena odabrali vrhunske štajerske majstore za obnovu njihova doma dostojnog središta kulturnog života u tadašnjem Varaždinu.⁴³

⁴⁰ PETAR PUHMAJER, Palača Patačić u Varaždinu: razvoj, naručitelji, kontekst u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38, 2014., 171.-186., 175.-178.

⁴¹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 177.

⁴² PETAR PUHMAJER, Palača Patačić u Varaždinu: razvoj, naručitelji, kontekst u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38, 2014., 171.-186., 178.-179.

⁴³ PETAR PUHMAJER, Palača Patačić u Varaždinu: razvoj, naručitelji, kontekst u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38, 2014., 171.-186., 181.

4.4. Gradska vijećnica

U 16. stoljeću dolazi do promjena u urbanističkom uređenju grada, naime dotadašnji centar, Franjevački trg sa župnom crkvom sv. Nikole u neposrednoj blizini, zamijenjen je novim, današnjim trgom kralja Tomislava koji postaje novo središte grada. Novi centar grada više ne određuje smještaj crkve već se na njemu nalazi Gradska vijećnica, u tadašnje vrijeme još uvijek kamena kuća koju je 14. prosinca 1523. godine grof Juraj Brandenburški poklonio Varaždinu za potrebe Vijećnice. Takva se gotička Vijećnica smatrala premalom ili neadekvatnom za svoju funkciju pa građani traže njezinu obnovu koja započinje 1587. godine. Pregradnju je vodio gradski sudac i prisjednik, po zanimanju graditelj, Juraj Fleischmann. Godinu dana kasnije on umire, a radove privodi kraju Ivan Komerse, također gradski prisjednik i graditelj.⁴⁴

Prijašnja kuća imala je u prizemlju i na katu po dvije prostorije, a taj se prostorni raspored nije promijenio tijekom obnove, iako su prostorije nadsvođene, a na istočnom kraju vijećnice nadograđena je ulazna veža u razini prvoga kata.⁴⁵ Ono što je ostalo nerazjašnjeno jest izgradnja gradskog tornja, koji se prvi put pojavljuje na Ledentuovoj veduti iz 1639. godine, iako Mira Ilijanić smatra da je i ranije postojao toranj s istočne strane prvotne kuće na temelju uvučenog dijela fasade na početku Kukuljevićeve ulice. Također, 1967. godine Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture izveo je pregled pročelja Vijećnice i na istome mjestu otkriven je monumentalni gotički luk te na temelju toga Ilijanić zaključuje da je to ulazni portal nekadašnjeg gradskog tornja.⁴⁶ Tu tezu osporio je Ivan Srša zbog nedostatka konkretnih konzervatorskih dokaza, a na temelju grafika zaključuje da je novi, postojeći gradski toranj izgrađen između 1657. i 1729. godine.⁴⁷

Izgradnjom tornja bile su potrebne preinake i u unutrašnjosti pa su tako, u istom razdoblju, prostorije prizemlja i prvog kata pregrađene u dvije prostorije u osi nosača svoda, s debljim zidom ispod tornja radi jačeg potpornja.⁴⁸ Velika obnova i barokizacija Vijećnice započinje na prijelazu iz 1775. u 1776. godinu, a voditelj radova bio je varaždinski graditelj Jakov Erber.

⁴⁴ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 32.

⁴⁵ IVAN SRŠA, Varaždinska gradska vijećnica u: *Kaj – časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 1-2, 2001., 33.-55., 41.-42.

⁴⁶ MIRA ILIJANIĆ, Prilog istraživanja kulturne povijesti Varaždina u: *Prilozi historiji Varaždina*, Varaždin, 1967., 5.-38., 16.

⁴⁷ IVAN SRŠA, Varaždinska gradska vijećnica u: *Kaj – časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 1-2, 2001., 33.-55., 42.

⁴⁸ MIRA ILIJANIĆ, Prilog istraživanja kulturne povijesti Varaždina u: *Prilozi historiji Varaždina*, Varaždin, 1967., 5.-38., 17.

On ubrzo umire od posljedica velikog požara 1776. pa radove nastavlja Ivan Michael Tachner⁴⁹ oko 1780. godine sve do smrti, 1788. kada radove preuzima i privodi kraju Franjo Lossert⁵⁰ 1793. godine.⁵¹

Obnova se najviše odnosi na uređenje pročelja koje je do tada imalo gotičke i renesansne otvore, a nakon obnove poprima izgled reprezentativne palače (Slika 15.). Novo pročelje je u prizemlju razvedeno stiliziranom rustikom, a prvi kat i toranj plošnim pilastrima. Prvi kat raščlanjuje pet prozorskih osi, a prizemlje četiri. Središnju os pročelja čini portal na koji se nastavlja balkon na prvome katu. Na temelju dekorativnih elemenata pročelja, nadstrešnica, plošnih pilastara, lambrekena i zvončića, koji imaju obilježja arhitekture šezdesetih i sedamdesetih godina 18. stoljeća, zaključuje se da je pročelje izvedeno prema ranijim, Erberovim planovima.⁵² Franjo Lossert je, osim što je priveo obnovu Vijećnice kraju, izveo radove na obnovi tornja, a sačuvani su i planovi iz 1790. godine s tri različita nacrtu tornja, od kojih onaj u sredini najviše odgovara današnjem (Slika 16.). Također, poznato je da je varaždinski klesarski majstor Leopold Wieter izveo klesarske radove na Vijećnici, okvire prozora i vrata, portal s kaneliranim dorskim stupovima, kameni balkon iznad njega te atiku i klesani grb grada Varaždina.⁵³ Uz to, došlo je i do povećanja i nadogradnje Vijećnice koje se nastavlja u 19. stoljeće. Prvotna kuća Jurja Brandenburškog činila je središnji dio današnjeg zdanja, dok je na istočnoj strani pripojena zgrada u Kukuljevićevoj ulici prije 1807. godine, a sa suprotne strane je Vijećnica visokim zidom spojena sa susjednom kućom pećara Robasa 1833. godine (Slika 17.). Time je Vijećnica dobila zapadno krilo, a sam projekt spajanja sa Robasovom kućom izveo je graditelj Franjo Arnold.⁵⁴

Iako prvotno zdanje potječe iz 16. stoljeća, ono nije renesansno, to jest, ne pronalazimo simetričan i arhitektonski koherentan prostor tipičan za to razdoblje. Kasnobarokno pročelje

⁴⁹ Ivan Michael Tachner (?-1788.) dolazi u Varaždin kao izučeni zidarski majstor 1776. godine, a godinu kasnije postaje varaždinskim građaninom. Projektirao je zgradu Solane u Prelogu, dovršava izgradnju novog ksenodohija u Varaždinu, radi na adaptaciji Vijećnice, izrađuje plan za zgradu varaždinske svilane i ostalo. Oko 1780. imao je već 28 zidarskih pomoćnika i 4 naučnika u svojoj radionici. Opširnije u IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 35.-38.

⁵⁰ Franjo Lossert (oko 1748.-1804.) djeluje kao zidarski majstor u Varaždinu; nastavlja radove na Gradskoj vijećnici i izrađuje plan obnove gradskog tornja, a osim toga gradi i obnavlja brojne javne zgrade u Varaždinu (proširenje i pročelje kapele sv. Fabijana i Sebastijana, kuće varaždinskih građana) i Knegincu (gradnja župnog dvora, pregradnja župne crkve sv. Magdalene); opširnije u IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 38.-47.

⁵¹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 204.

⁵² PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 202.

⁵³ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 40.-41.

⁵⁴ ADOLF WISSERT, Bilješke o nekim varaždinskim kućama u: *Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-1935.*, Varaždin, 1935., 29.-55., 49.

je tijekom velike obnove završene 1793. godine dalo novi izgled Vijećnice, iako je zadržala srednjovjekovni raspored i strukturu. Upravo zbog svog reprezentativnog pročelja, koje dijeli zajedničke karakteristike s profanim primjerima barokne arhitekture, Petar Puhmajer svrstava Gradsku vijećnicu u barokne palače grada Varaždina.⁵⁵

⁵⁵ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 204.

4.5. Palača Drašković

Palača Drašković jednokatna je palača koja se nalazi na istočnoj strani glavnog gradskog trga prema kojem je okrenuto njezino glavno pročelje (Slika 18.). U kasnijem razdoblju samoj palači je na istočnoj strani dograđeno krilo i pripojene susjedne kuće pa se cijeli kompleks proteže duž čitave ulice (Slika 19.). Na mjestu današnje palače već u 16. stoljeću postoji kuća obitelji Draškovića Takošćanskih⁵⁶, iako Wissert navodi da je palača sagrađena krajem 17. stoljeća.⁵⁷ Poznat je i podatak da je ban Ivan III. Drašković živio u istoj palači za vrijeme obavljanja svojih dužnosti kao bana od 1640.-1646. godine.⁵⁸ Tu su kuću vjerojatno naslijedili Ivan IV. Drašković i njegova supruga Magdalena Nadasdy, a nakon njih sin Ivan V., podmaršal i zamjenik bana, poslije 1719. godine.⁵⁹

Glavno, zapadno krilo palače okrenuto je prema trgu, a tlocrtno ga određuje osovinski položena ulazna veža oko koje se grupiraju prostorije. Na temelju križnih svodova u prizemlju zapadnog krila smatra se da je današnja palača sagrađena u 17. stoljeću, to jest, iz tog razdoblja vjerojatno datira najstarija struktura palače. Južno i istočno krilo, oba niže visine od zapadnog, pripojeni su u 17. ili 18. stoljeću, zajedno zatvaraju unutarnje dvorište prema kojem su rastvoreni arkadama u prizemlju. U 18. stoljeću dolazi do velike obnove u kojoj dotadašnje zdanje poprima izgled barokne palače. Tijekom te obnove nastaje i sjeverno krilo koje je također arkadama, većih dimenzija od onih na južnom i istočnom krilu, otvoreno prema dvorištu. Nadalje, palača dobiva i središnju, veliku dvoranu na prvom katu koja se visinom proteže i na niski atički kat. Iako nije poznata točna godina obnove, smatra se da je ona rađena u svrhu dolaska carice Marije Terezije u Hrvatsku koja se trebala smjestiti u palaču Drašković, iako posjet na kraju nije realiziran.⁶⁰

U razdoblju od 1756. do 1776. godine služi kao banska palača i rezidencija bana Franje Nadasdyja koji je kupio susjednu kuću u Pavlinskoj ulici i pripojio je palači, čime nastaje još jedno unutarnje dvorište. U toj kući održavale su se sjednice Hrvatskog kraljevskog vijeća. Godine 1786. kao vlasnik navodi se grof Franjo Drašković koji ostaje vlasnikom do sredine

⁵⁶ MIRA ILIJANIĆ, Prilog historijskoj urbanističkoj dokumentaciji Varaždina od postanka do 16. stoljeća u: *Peristil*, 6-7, Zagreb, 1963./4., 23.-28., 24.

⁵⁷ ADOLF WISSERT, Bilješke o nekim varaždinskim kućama u: *Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-1935.*, Varaždin, 1935., 29.-55., 33.

⁵⁸ RUDOL HORVAT, Povijest banske palače u: *Vjesnik zemaljskog arhiva*, Zagreb, 1915., 178.

⁵⁹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 206.

⁶⁰ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 227.

19. stoljeća.⁶¹ Zbog brojnih nekorektno izvedenih obnova pročelja danas se ne mogu iščitati tipični barokni elementi 17. i 18. stoljeća na pročelju, iako su nam oni poznati sa starih fotografija. Na pročelju je bio naglašen središnji rizalit koji se protezao kroz tri prozorske osi, od ukupno jedanaest. U središnjem, rizalitnom dijelu nalazi se portal omeđen duplim pilastrima sa svake strane s obratima gređa na kojima se nalazi motiv triglifa. Iznad portala nalazi se segmentno izlomljeni luk sa grbom obitelji Drašković u zabatnome polju (Slika 20.).⁶² Kao i većina građevina u Varaždinu, palača Drašković oštećena je u požaru 1776., ali nema točnih podataka kako je ona izgledala prije požara. Na temelju jednih od starijih fotografija palače saznajemo da su prozori u prizemlju i na prvome katu prije imali ravne kamene doprozornike s ravno profiliranim natprozornicima koji nalikuju onima na palači Prassinsky-Sermage. U drugoj polovici 19. stoljeća vlasnikom postaje trgovac Zubanjek, a u tom razdoblju palača je ponovo adaptirana. Tijekom adaptacije spušten je strop salona na prvome katu, središnja, glavna dvorana je pregrađena, arkade prvog kata otvorene prema dvorištu su zazidane, a prozori pročelja dekorirani su neorenesansnim elementima. U prizemlju se u tadašnje vrijeme nalaze različite radnje. Također, pročelje je prekriveno debelim slojem žbuke koji je prekrio kamene nadstrešnice prozora iznad prvog kata, koji se danas nalaze u polju tavana. U istom razdoblju na palači su, nakon još jedne adaptacije, obnovljeni štuko ukrasi na prvom katu zapadnog pročelja te originalni barokni svodovi zamijenjeni ravnim stropovima.⁶³ Za korektnu valorizaciju ove kompleksne građevine potrebna su konzervatorska istraživanja, ali i analiza svih etapa izgradnje i brojnih adaptacija izvedenih na palači. Ipak, najvrednijim fazama izgradnje smatraju se struktura iz 17. stoljeća s tlocrtnim nizovima, barokno pročelje 18. stoljeća te dvoetažna dvorana prvog kata.⁶⁴

⁶¹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 206.

⁶² PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 228.

⁶³ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 206.-207.

⁶⁴ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 228.

4.6. Palača Varaždinske županije

Palača Varaždinske županije najveća je varaždinska palača nepravilnog četverokrlnog tlocrta koja se nalazi na južnoj strani Franjevačkog trga, s glavnim pročeljem orijentiranim prema sjeveru (Slika 21.). Šezdesetih godina 18. stoljeća na mjestu današnje palače postojala je zgrada Varaždinskog generalata u ruševnom stanju. Zemljište na kojem se nalazila, na temelju ugovora sklopljenog 12. listopada 1768. godine, ustupljeno je Varaždinskoj županiji za potrebe izgradnje nove županijske zgrade za sastanke županijske skupštine i administrativne poslove.⁶⁵ Ugovor za izgradnju nove palače Varaždinske županije sklopljen je godinu dana kasnije s varaždinskim zidarom Jakovom Erberom⁶⁶ te s varaždinskim tesarom Simonom Ignazom Wagnerom⁶⁷ za izvedbu krovništva. Projektni nacrti vjerojatno su dobiveni iz Beča, a odobrila ih je, kao i troškovnik, carica Marija Terezija 1770. godine kada je gradnja i započeta. Nacrte je Erber prilagodio varaždinskim okolnostima i potrebama, iako postoji mogućnost da ih je on sam izradio. Projektna dokumentacija, tri lista s tlocrtima prizemlja, prvog, drugog kata i pročelja te jedan list s istovjetnim nacrtima, potpuno je sačuvana u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i na temelju iste dokumentacije nam je poznat vanjski izgled palače i unutarnji raspored prostorija (Slika 22.). Godine 1772. u palači se počinju održavati skupštinske sjednice, iako palača nije dovršena u potpunosti. To je vidljivo u odstupanjima od originalnih nacрта, naime sjeverno krilo je izgrađeno do kraja 1770. godine prema izvornom planu, zapadno krilo vjerojatno istodobno sa sjevernim, južno krilo nešto kasnije, 1772. godine, dok se istočno krilo smatra najmlađim zbog najvećih odstupanja od originalnih nacрта.⁶⁸

U tlocrtu je palača kvadratnog oblika s četiri povezana krila koja zatvaraju unutarnje dvorište, a glavni ulaz u palaču i samo dvorište nalazi se u sjevernom krilu (Slika 23.). Pročelje

⁶⁵ JULIJE JANKOVIĆ, *Pabirci po povijesti županije varaždinske*, Varaždin, 1898., 54.

⁶⁶ Jakov Erber (oko 1716.-1776.) zidarski je majstor rođen u Štajerskoj, a postaje varaždinskim građaninom 1766. godine. Poznat je po izvedbi brojnih arhitektonskih ostvarenja u Varaždinu, kao što je izgradnja ksenodohija u Nazorovoj ulici, pučke škole, Studentskih vrata i svoje kuće u Padovčevoj ulici. Također, zaslužan je i za izgradnju palače Keglević, a djeluje i u Čakovcu, Nedelišću i inozemstvu; više u IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 21.-31.

⁶⁷ Simon Ignaz Wagner tesarški je majstor koji je živio i radio u Varaždinu. Kao suradnik pomaže na brojnim projektima, kao što je obnova kapele sv. Fabijana i Sebastijana u Optujskoj ulici u drugoj polovici 18. stoljeća, na projektu gradnje svilane te kasnije sudjeluje u obnovi bivšega pavlinskog samostana; više u IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 25-26.

⁶⁸ MARIJANA KORUNEK, BLANDA MATICA, ŽELJKO TRSTENJAK, *Obnova palače Varaždinske županije s osvrtom na povijesni razvoj županije kao institucije u: Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 33/34, 2009./2010., 55.-78., 59.-60.

sjevernog krila je ujedno glavno pročelje palače, a samo krilo je veće od ostalih i proteže se kroz pet etaža, podrum, prizemlje, prvi i drugi kat i tavan. Zapadno krilo čine četiri etaže, podrum, prizemlje, prvi kat i tavan. Preostala dva krila sastoje se od tri etaže, prizemlja, prvog kata i tavana. Krila su međusobno povezana hodnicima s dvorišne strane koji omogućuju kružnu komunikaciju. U sjevernom krilu prostorije su asimetrično raspoređene oko ulazne veže, a u njemu se nalazi i svečana dvorana unutar središnjeg rizalita i proteže se kroz dvije etaže, dok u ostalim krilima nalazimo prostorne nizove. Veća masivnost sjevernog krila od ostalih objašnjava se činjenicom da su u njemu bile smještene glavne funkcije palače, pa je tako u njemu smješten, osim velike svečane dvorane, i ured župana, kabineti prokuratora, arhiv, sobe notara i soba za sjednice.⁶⁹

U zapadnom krilu nalazio se stan notara, kuhinja i smočnica, u istočnom krilu soba perceptora, blagajna, spremište za kola i sjenik, dok se u južnom krilu smjestio podžupan koji je imao četiri sobe i kuhinju, a uz to se u istom krilu nalazila i konjušnica te stražarske i zatvorske prostorije. Iz navedenog je vidljivo kako je prostorni raspored palače prilagođen njenim administrativnim funkcijama, ali i stambenim funkcijama, naime dijelovi palače organizirani su kao stanovi za ugledne pojedince ili osoblje što je ujedno i karakteristično za veće europske palače. Raskošno izvedeno glavno pročelje u središnjoj osi ima istaknut rizalit koji obuhvaća tri prozorske osi te dva plića, bočna rizalita s po tri prozorske osi. Prizemlje je oblikovano u stiliziranoj rustici, a u središnjoj osi prizemlja nalazi se kameni portal konveksnog oblika s pojednostavljenim korintskim stupovima koji nosi balkon prvog kata. Površina prvog i drugog kata razvedena je lezenama i vodoravnim pojasnicama, dok je površina središnjeg rizalita raščlanjena pilastrima koji se protežu kroz dvije etaže, sve do trokutnog zabata na vrhu. U prizemlju također nailazimo na jednostavno oblikovane prozore, dok su oni prvog i drugog kata dekorirani klupčicama, ukladama, doprozornicima i natprozornicima. Za razliku od glavnog pročelja, ostala su skromnije izvedena. Palača je izvorno bila svijetloružičaste boje s bijelim detaljima.⁷⁰

Do prve pregradnje palače dolazi nakon požara 1776. godine kada je dotadašnji rokoko zabat s masardnim krovijem zamijenjen klasicističkim trokutnim zabatom, vjerojatno početkom 19. stoljeća. Također, na temelju sačuvanog troškovnika kojeg je izradio Johann Michael Taxner 1787. godine znamo da je krov bio u veoma lošem stanju te je zahtijevao popravak. U

⁶⁹MARIJANA KORUNEK, BLANDA MATICA, ŽELJKO TRSTENJAK, *Obnova palače Varaždinske županije s osvrtom na povijesni razvoj županije kao institucije u: Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 33/34, 2009./2010., 55.-78., 60.-61.*

⁷⁰PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 380.-382.

prvoj pregradnji Franciscus Lossert i Anton Robasz izveli su i zidarske radove na palači 1798. godine. Tijekom 19. stoljeća dolazi do dvije adaptacije palače, prva je započela 1823. godine kada Ugarsko namjesničko vijeće odobrava dogradnju prostorija te iako nije poznat podatak o točnim zahvatima na palači, smatra se da je tada nastao istočno krilo palače jer se radi o dogradnji, a ne pregradnji već postojećih prostorija. Nadalje, druga adaptacija u drugoj polovici stoljeća odnosi se na uklanjanje dekoracija s glavnog pročelja čime je ono bitno promijenilo svoj izgled te je oblikovano u neoklasicističkom stilu. Uklonjeni su dotadašnji ukrasni elementi ispod i iznad prozora, a sada prozori prvog i drugog kata s donje strane dobivaju ukras u obliku pravokutne kasete. Također, zabat dobiva okulus u sredini, prizemlje palače, umjesto dotadašnje glatke žbuke, dobiva rustikalni izgled, a pregrađuje se i kasnobarokni balkon. Sredinom 20. stoljeća, 1942. godine, odlučeno je da se palači treba vratiti prvobitan izgled pročelja, to jest, da treba ukloniti elemente iz zadnje adaptacije pa je tako vraćena glatka žbuka prizemlja i prvobitna dekoracija prozora, a uz to su i zazidana dvorišna pročelja prizemlja i prvog kata. Nakon Drugog svjetskog rata, palača gubi svoju prvotnu funkciju te prelazi od korisnika do korisnika koji održavaju samo dio palače koji koriste pa je tako sustavna briga za palaču u cjelini izostala. U istom razdoblju dvorište je asfaltirano i korišteno kao parkiralište, a prizemlje istočnog krila služilo je kao garaža.⁷¹ Varaždinska županija ponovno je uspostavljena 1993. godine te se tada javlja ideja da se ponovo osposobi i njezino sjedište, palača Varaždinske županije, koju u to vrijeme koriste brojne političke stranke, zastupništva medija, kulturno-umjetničko društvo i ostali. Kako je palača prošla kroz niz raznih pregradnji, dogradnji i intervencija koje su nerijetko bile neodgovarajuće za palaču kao povijesno-umjetnički spomenik, kreće se u obnovu palače devedesetih godina 20. stoljeća. Godine 1997. djelomično je uređeno krovno sjevernog krila, a ponovo je uređen i ured župana. Stručno povjerenstvo za obnovu sjevernoga pročelja županijske palače i izvođenje raznih građevinskih radova na palači, sastavljeno je 2000. godine nakon čega dolazi do obnove glavnog pročelja palače i svečane dvorane na temelju ranije provedenih istraživanja i rekonstrukcije izvornog izgleda glavnog pročelja. Pročelje je obnovljeno u razdoblju između 2001. godine do veljače 2004. godine, dok su radovi u svečanoj dvorani završeni u listopadu iste godine. Tijekom 2006. godine na palači su izvršeni najveći zahvati pod konzervatorskim nadzorom Željka Trstenjaka i Marijane Korunek, djelatnika konzervatorskog odjela u Varaždinu. Cilj zahvata bila je konzervacija,

⁷¹MARIJANA KORUNEK, BLANDA MATICA, ŽELJKO TRSTENJAK, Obnova palače Varaždinske županije s osvrtom na povijesni razvoj županije kao institucije u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 33/34, 2009./2010., 55.-78., 61.-64.

odgovarajuća uporaba i prezentacija kulturnog dobra od povijesno-umjetničke važnosti, a zahvati su obuhvatili popravak krovništa i dimnjaka, promjenu limarije, saniranje svodova i zidova, izmjenu instalacija, promjenu stolarije, obnovu podova i stubišta, pa tako i dvorišnih pročelja te naknadnu rekonstrukciju glavnog pročelja i svečane dvorane.⁷² Palača Varaždinske županije, kao jedna od najvećih hrvatskih baroknih palača, ističe se neuobičajenim tlocrtnim rješenjem i brojnim drugim kvalitetama, kao što je svečana dvorana koja se proteže kroz dvije etaže, iako, s druge strane, postoje i brojne nepravilnosti u izgradnji palače zbog naknadnog dodavanja ostalih krila te brojnih intervencija.⁷³

⁷²MARIJANA KORUNEK, BLANDA MATICA, ŽELJKO TRSTENJAK, Obnova palače Varaždinske županije s osvrtom na povijesni razvoj županije kao institucije u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 33/34, 2009./2010., 55.-78., 64.-74.

⁷³PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 382.

4.7. Palača Keglević

Palača Keglević jednokatna je i jednokrilna palača smještena izvan nekadašnjih gradskih zidina, na sjevernom grabištu, u današnjoj Nazorovoj ulici. Upravo je smještaj van zidina omogućio izgradnju slobodnostojećeg objekta s predvrtom i dvorištem. U izvorima se spominje postojanje kuće na mjestu današnje palače već u 17. stoljeću, a u 18. stoljeću to je dom zagrebačkog biskupa⁷⁴. Sedamdesetih godina 18. stoljeća kao vlasnik navodi se grof Josip Keglević koji je 1763. godine oženio rođakinju biskupa Franje Thauszyja, Rozaliju, pa se pretpostavlja da je dobio palaču kao miraz.⁷⁵ Grof Josip Keglević odabire već afirmiranog varaždinskog graditelja Jakova Erbera za obnovu svoje palače od 1774. do 1775. godine, pri čemu obnova nije dovršena u cijelosti. Iz tog razloga dolazi do spora između Erbera i grofa, pri čemu je grof pristao platiti samo poslove koji su do tada izvršeni. Glavni dio strukture palače datira u 18. stoljeće na što ukazuje unutarnji raspored prostorija, to jest, barokni koncept prostorne grupacije koji odgovara vanjskoj kompoziciji pročelja. Prilikom obnove su vjerojatno korišteni i dijelovi postojeće strukture jer se u spomenutoj tužbi navode pregradnje i popravci već postojeće građevine.⁷⁶

Izbor Jakova Erbera za obnovu palače ipak se pokazao utemeljenim, a rezultirao je jedinstvenim i kreativnim prostornim rasporedom pri čemu je kombinirao tradicionalne planove s novim načelom grupiranja prostorija, kao i na primjeru palače Varaždinske županije. Središnju os prizemlja čini veža svođena češkim kapama oko koje su, sa svake strane, simetrično raspoređene prostorije većinom svođene bačvastim svodovima. S istočne strane veže nalazi se stubište dekorirano stupovima i svođeno ponovo češkim kapama kojim se dolazi u predvorje prvog kata. Iz predvorja se ulazi u izduženu svečanu dvoranu koja se nalazi iznad veže, a isto kao i u prizemlju nalazimo simetrično raspoređene bočne prostorije. Raščlamba glavnog pročelja svodi se na jedanaest prozorskih osi, od kojih tri središnje obuhvaća rizalit kao i dvije krajnje osi sa svake strane, dakle ukupno tri rizalita (Slika 24.). U prizemlju središnjeg rizalita nalazi se kameni portal konveksnog oblika koji pridržava balkon prvog kata, a cijeli rizalit zaključen je volutnim zabatom u krovnoj zoni. Ugaoni rizaliti naglašeni su krovnim plohamo trokutnog oblika. Sam portal sličan je onome na palači Varaždinske županije i doprinosi dinamičnosti te razvedenosti pročelja. Iznad kapitela

⁷⁴ ADOLF WISSERT, Bilješke o nekim varaždinskim kućama u: *Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-1935.*, Varaždin, 1935., 29.-55., 52.

⁷⁵ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 106.

⁷⁶ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 27.

dovratnika nalazi se nadvratnik s konveksnim izbočenjem na vrhu, a omeđuju ga dva koso položena pilastra koji nose balkon. Kapiteli pilastara, kao i zaglavni kamen, imaju oblik volute s profiliranim stražnjim dijelom ispod kojih se nalazi perforirana školjka i list sa tri zvonolika cvijeta. Iznad kapitela nalazi se i vijenac koji s donje strane ima dekorativan niz ovula kakav se nalazi i na portalu palače Varaždinske županije. Balkon nose i dvije veće konzle koje također imaju oblik volute s profiliranim stražnjim dijelom te dodatni dekorativni element u obliku stiliziranog bilja. Osim portala, bogato je dekoriran i ostatak pročelja, na primjer, prozori prizemlja međusobno su odvojeni rustificiranim lezenama, dok ih na katu odvajaju pilastri. Također, iznad prozora prizemlja nalaze se pravokutna polja s ukladom, nad prozorima kata nalaze se ravne nadstrešnice, a iznad onih na rizalitu valovite nadstrešnice. Rizalitno polje posebno se ističe arhitektonskim ukrasima, pa tako nalazimo motiv palmete i ukrasnih rokajnih vitica (Slika 25.). Rizalit je zaključen volutnim zabatom u kojem se nalaze dva manja tavanska prozora. Pročelje je izvorno bilo blijedocrvenkaste oker boje, dok na začelju izostaju arhitektonski ukrasi (Slika 26.).⁷⁷

Kao i palača Zagrebačkog kaptola, palača Keglević ima volutni zabat valovite, dinamične forme koji dominira pročeljem. U slučaju palače Keglević pročelje ima kulisnu ulogu, s obzirom da se iza dekorativnog volutnog zabata nalazi jednostavan tavanski prostor. Takvo kulisno pročelje imao je i srušeni dvorac u Gornjem Oroslavju, kao i palača Vojković u Zagrebu čija se arhitektonska dekoracija pripisuje štajerskom arhitektu Josefu Hofferu i Johannu Fuchsu, njegovu nasljedniku, zbog čega Petar Puhmajer smatra da su tip pročelja s volutnim zabatom u hrvatskim krajevima počeli primijenjivati štajerski graditelji koji su djelovali na našem području. Sam koncept pročelja s volutnim zabatom prvo se javlja u talijanskoj crkvenoj arhitekturi, a zatim se širi kroz srednju Europu. Formu takvog pročelja općenito tvori donja šira i gornja uža fasadna ploha, to jest, atička ploha koju omeđuju volute, a završava trokutnim završetkom. U srednjoeuropskoj arhitekturi dolazi do pojednostavljenja cijelog koncepta pa se zato cijela atika diže zajedno s volutama u zonu zabata te sama atika postaje dekorativnim kulisnim elementom s brojnim varijacijama.⁷⁸

Poznat je podatak da 1805. godine palača prelazi u vlasništvo grofa Tome Keglevića, a deset godina kasnije prodaje je Ceciliji Saloczy koja posjeduje palaču do 1830. kada se kao vlasnik spominje Zeno Horvath. On je prodaje Ignaciju Dietrichu, a u drugoj polovici 19. stoljeća

⁷⁷ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 312.-313.

⁷⁸ PETAR PUHMAJER, Palača Zagrebačkog kaptola u Varaždinu u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33, 2009., 163.-178., 168.-169.

palača se nalazi u podsjedu Čazmanskog kaptola, sve do 1945. godine kada je pregrađena u manje stambene jedinice.⁷⁹

⁷⁹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 106.

4.8. Palača Petković

Palača Petković jednokatna je ugaona palača smještena na istočnoj strani Trga Slobode kojim dominira župna crkva sv. Nikole. Palača je glavnim pročeljem okrenuta prema zapadu, oblikuje slovo „L“ u tlocrtu te ima četveroslivno krovništvo. Na mjestu današnje palače postojala je zidana jednokatnica u 17. stoljeću, a sačuvani najstariji, južni dio palače obuhvaća kameno zavojito stubište koje se proteže od prizemlja do tavana, u centralnoj osi palače. Uz to, ostali su sačuvani karakteristični arhitektonski elementi 17. stoljeća, kao što su kameni profilirani doprozornici i natprozornici kao i kameni dovratnik i nadvratnik (Slika 27.). Godine 1750. barun Stjepan Josip Patačić kupuje kuću od Rozalije Holi, a oko 1767. godine Patačić prodaje kuću Jurju Petkoviću, prisjedniku Banskog stola, i njegovoj ženi Tereziji Lepoša. Petković je zaslužan za nadogradnju kuće čime ona postaje baroknom palačom.⁸⁰

U središtu prizemlja nalazi se ulazna veža oko koje se simetrično raspoređuju prostorije. Inovativno rješenje jest ugradnja stubišta unutar prostornih jedinica konvergentno uz ulaznu vežu, s time da se južnim stubištem uspinje na prvi kat, a sjevernim silazi u podrum. Južno stubište je drveno, iako na katu ima kamenu ogradu. U sjeveroistočnom dijelu palače nalazi se još jedno manje spiralno stubište koje vjerojatno potječe iz 17. stoljeća, a nakon nadogradnje starije kuće ono služi kao stubište za posluhu. Prostorije prizemlja bile su u funkciji trgovačkog i gospodarskog prostora te su svođene bačvastim svodovima sa spojenim pojasnicama, dok su ulazna veža i hodnici svođeni češkim kapama. Stubištem se dolazi do predvorja na katu svođenog češkim kapama iz kojeg se ulazi u veliku svečanu dvoranu koja zauzima tri prozorske osi pročelja, a kasnije je pragrađena na manje prostorije. Prostorije kata svođene su koritastim svodovima s mjestimičnim očuvanim štukaturama. Tijekom 18. stoljeća palači je naknadno dodano sjeverno bočno krilo koje je dodatno produženo u prvoj polovici 19. stoljeća.⁸¹

Na glavnom pročelju ističe se sedam prozorskih osi na katu koji su međusobno odvojeni lezenama, dok je prizemlje oblikovano u tipičnom stiliziranom, rustikalnom stilu. U središnjoj osi prizemlja nekada se nalazio reprezentativni kameni portal s plemićkim grbom koji je uklonjen krajem 19. stoljeća (Slika 28.). Sa svake strane portala nalazio se po jedan ulaz u trgovinu te dva prozora. Svi prozori kata imaju jake klupčice i profilirani su istaknutim vanjskim rubom. Središnja tri prozora imaju razrađeniji ukras, njihova profilacija u gornjim

⁸⁰ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 213.

⁸¹ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 353.

bočnim dijelovima prelazi u volutu te se proteže do segmentno zavnutim nadstrešnicama, time zatvarajući polje unutar kojeg se nalazi okomito položena ploča koja se u donjem dijelu sužava. Isti prozori imaju i izbočene parapete na kojima se nalaze uklade s djelomično zasiječenim uglovima, dok ostali prozori imaju ravne nadstrešnice i prozorska čela s jednostavnim pravokutnim uleknutim dijelom unutar kojeg se nalaze tri viseće, spojene gute. Spomenuti portal odlikovao se kvalitetnom kiparskom dekoracijom, a bio je omeđen gradijentalno profiliranim dovratnicima i segmentno stiješnjenim nadvratnikom te dvama blago ukošenim, monumentalnim pilastrima s kapitelima u obliku voluta čime je postignuta konveksnost portalnog otvora. Uz to, iznad portala nastavlja se segmentno zaobljeni zabat u čijem se polju nalazio grb obitelji Petković kojeg su okruživale jednostavne čipkaste vitice. Za razliku od drugih palača čija ostala pročelja nisu dekorirana, u slučaju palače Petković nalazimo stiliziranu rustiku u prizemlju ostalih pročelja te kontinuirani niz lezena na katu. Simetrično oblikovano istočno pročelje, to jest, začelje ima u središnjoj osi lučni otvor veže kojeg nalazimo i na katu gdje osvjetljava predvorje (Slika 29.). Također, bočni prozori začelja imaju kamene okvire s istaknutim klupčicama. Iznad prozora se, u zoni krovišta, nastavlja se sa svake strane po jedan zabat obrubljen trakama u čijem se središtu nalazi okulus. Zaključak zabata tvori krovna ploha koja formira oblik s „lastavicama“. Oblikovanje začelja sa zabatima koji obuhvaćaju po tri prozorske osi sa svake strane i jednom središnjom osi ostavlja dojam trokrilne zgrade, pogotovo zbog zasebnih krovniških konstrukcija bočnih dijelova začelja. Upravo se zbog takvog oblikovanja začelja, ali i zbog unutrašnje prostorne grupacije i stubišne komunikacije, ova palača ističe među ostalima u Varaždinu.⁸² Juraj Petković ostaje vlasnikom palače sve do 1781. godine, kada dolazi u vlasništvo njegove udovice, a zatim njegova sina Ludovika do njegove smrti 1818. godine. Njegova udovica, Josipa Petković 1825. godine prodaje palaču Nikoli Tomasyju, a nakon njegove smrti vlasnicom postaje njegova supruga Rozalija. Godine 1896. palača postaje vlasništvo obitelji Ožegović, udajom Adele Tomasy od Beroldinga za baruna Ivana Ožegovića.⁸³ Prostorije prizemlja sačuvala su svoju izvornu funkciju, naime danas se u prizemlju nalazi ljekarna te dućan organskih proizvoda, dok su prostorije kata namijenjene za stanovanje.

⁸² PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 354.-355.

⁸³ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 213.

4.9. Palača Prassinsky-Sermage

Dvokrilna, jednokatna palača Prassinsky-Sermage smještena je na istočnoj strani Stančićevog trga prema kojem je okrenuta glavnim, zapadnim pročeljem, dok bočnim, sjevernim krilom zalazi u Bakačevu ulicu. Na bočno krilo nadovezuje se prizemni gospodarski objekt, nadodan tijekom 18. stoljeća, a dvorište palače odijeljeno je visokom ogradom s portalom od samog trga. Na mjestu današnje palače osamdesetih godina 17. stoljeća postoji kuća koju 1684. godine kupuje barun Petar Prassinsky, vrhovni carinar Hrvatske koji je svoje bogatstvo stekao prodavajući žito austrijskoj vojsci na hrvatskom teritoriju, naime u 17. stoljeću seljacima je zabranjeno izravno prodavati žito vojsci, što su iskoristili varaždinski plemići i građani te su oni sami nabavili žito od seljaka i prodavali ga po većoj cijeni. U tom kontekstu spominje se i barun Prassinsky te se navodi kako je on tijekom rada na carini također uspio zaslužiti mnogo novaca od prodaje carinjene robe. Nakon kupnje kuće na stančićevom trgu, Prassinsky daje izgraditi palaču na istom mjestu, a smatra se da je sagrađena odmah nakon kupnje, dakle osamdesetih godina 17. stoljeća.⁸⁴

Iz tog perioda potječe originalna struktura palače, a odnosi se na raspored prostorija koje se kontinuirano nižu kroz dva krila i međusobno su povezane, a cijelom dužinom ih prati arkadni hodnik. Prostorije prizemlja svodene su bačvastim svodovima s pojasnicama, dok je hodnik svodjen križno. Postoje razlike u svodjenju hodnika glavnog, zapadnog krila i sjevernog krila na temelju kojih se zaključuje da je glavno krilo nastalo prije vremena baruna Prassinskog, a sjeverno nešto kasnije, za vrijeme boravka Prassinskog u palači. U njegovo doba glavno pročelje bilo je obojano u bijelu boju sa istaknutim žutim elementima, vijencima i uglovnim kvadrima. Konzervatorskim istraživanjima utvrđeno je da je pročelje obnovljeno krajem 17. stoljeća čime ono dobiva gustu mrežu reljefno istaknutih traka, medaljona i kvadra na uglovima. Ti su elementi istaknuti crnom bojom na bijeloj pozadini, a crne trake zatvaraju pravokutna polja u kojima se nalaze crveno obojani medaljoni koji popunjavaju površinu između prozora. Medaljoni poprimaju različite oblike, od kvadriloba u donjem dijelu pročelja do poligonalnih u gornjem dijelu, i različitih su dimenzija (Slika 30.).⁸⁵

Godine 1751. kao vlasnik spominje se grof Petar Troilo Sermage, koji je oko 1745. godine oženio kćer baruna Prassinskog, Ivanu, čime postaje vlasnikom palače. Godinu kasnije rodio

⁸⁴ IVY LENTIĆ KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 55.

⁸⁵ Katalog radova Restauratorskog zavoda Hrvatske od 1966. do 1986. godine, Zagreb, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1986., 107.

se njihov sin, Petar Ivan N. Sermage, a 1747. grofova žena umire, nakon čega se on 1755. godine ženi udovicom Petra Keglevića, Marijom Anom Drašković. Grof Sermage sudjeluje u sedmogodišnjem ratu te postaje generalmajorom, ali se vraća u Hrvatsku i prije završetka rata. Nakon njegove smrti 1771. godine, vlasnikom palače postaje sin iz prvog braka, Petar Ivan N. Sermage, do 1791. godine kada je prodaje udovici grofa Drašković.⁸⁶ Godine 1759. dolazi do obnove palače o čemu svjedoči natpis na zaglavnom kamenu dvorišnog portala, „Aed. 1759. ren. 1927“.⁸⁷ U toj obnovi s uličnih pročelja uklonjeni su medaljoni, a pročelje je obojano u bijelu boju. Također, glavnom portalu nadodani su pilastri i balkon kojeg nose konzole iznad njega. Nepoznati mariborski majstor izveo je i novo krovništvo i novi završni vijenac što saznajemo iz izvještaja izaslanika varaždinskog magistrata koji je pregledao krovništvo na molbu grofice Sermage 1759. godine te utvrdio da krovništvo nije korektno izvedeno.⁸⁸ Uz to, uz dvorišno pročelje prigradeno je stubište, arkadni hodnik u prizemlju je zazidan, a prostorije prvog kata dobivaju stropove dekorirane štukaturama.⁸⁹

Novo reprezentativno kameno stubište, prigradeno uz dvorišnu stranu glavnog krila, vjerojatno je zamijenilo stubište u sjevernom krilu koje datira u 17. stoljeće (Slika 31.). Prigradeno stubište projektirano je kao dvotravejna prostorna jedinica smješteno u razmaku između dviju arkada (Slika 32.). Također, stubište ima i kamenu balustradu s rokoko lanternom u obliku rokaja, a nadvisuje ga strop sa žbukanom dekoracijom. Stubište organizirano kao zasebna jedinica nalazimo i u palači Patačić-Puttar, a sličnu balustradu u dvorcu Velika Nedelja te u palači Trauttmansdorff u Grazu (oko 1700. g.), gdje se također javlja kamena lanterna. Na temelju povijesnog nacrtu koji datira u period između 1807. i 1816. godine, na kojem je prikazana palača Sermage te njezin tlocrt, utvrđeno je da je u tom periodu zazidan arkadni hodnik kata palače, a ne prizemlja te je prikazano i starije zavojito stubište na kraju sjevernog krila.⁹⁰ Glavno pročelje palače ima osam prozorskih osi na katu, a između 3. i 4. osi smjestio se kameni portal s drvenim vratnicama i pješačkim ulazom. Iznad njega nalazi se dekorativan balkon kojeg nose kamene konzole s kovanom baroknom ogradom. Svi prozori imaju jednostavne kamene okvire s istaknutim klupčicama i profiliranim natprozornicima. Na bočnom krilu nalazi se pet prozorskih osi u prizemlju i isto

⁸⁶ ADOLF WISSERT, Bilješke o nekim varaždinskim kućama u: *Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-1935.*, Varaždin, 1935., 29.-55., 42.

⁸⁷ Godina 1927. zamijenjena je 1981. godinom kada je Restauratorski zavod Hrvatske dovršio obnovu palače. Katalog radova Restauratorskog zavoda Hrvatske od 1966. do 1986. godine, Zagreb, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1986., 107.

⁸⁸ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 55.

⁸⁹ Katalog radova Restauratorskog zavoda Hrvatske od 1966. do 1986. godine, Zagreb, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1986., 107.

⁹⁰ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 369.-370.

toliko na prvom katu, a krilu je nadodan i prizemni gospodarski objekt u nastavku. Nakon udovice grofa Draškovića, kao vlasnik palače 1808. godine spominje se Carolus Eduardus Paszthory, a nakon njegove smrti 1837. palaču naslijeđuju njegovi nasljednici. Godine 1851. kao zadnji poznati vlasnik navodi se Dragutin Pastori. Od 1945. godine palača prelazi u vlasništvo Gradskog muzeja te se u nju smješta Galerija slika (danas Galerija starih i novih majstora) i Arheološki odjel muzeja, a u tom periodu ponovo je otvoren arkadni hodnik kata.⁹¹

Palaču je, na inicijativu Gradskog muzeja u Varaždinu, obnovio Restauratorski zavod Hrvatske 1981. godine. Obnovi su prethodili arhitektonski snimci te izrada idejnog i glavnog projekta s troškovnicima koji su izrađivani od 1979. godine do početka obnove, 1981. Tijekom obnove uređene su društvene prostorije i dvorana za projekcije u podrumu palače koji je s prizemljem povezan novoizgrađenim stubištem na mjestu spomenutog starog stubišta u sjevernom krilu. U prizemlju je uređen izložbeni prostor kao i uredi kustosa, a na katu su također uređene izložbene prostorije te jedna soba za kustose. Gospodarski objekt nadodan sjevernom krilu pretvoren je u foto-laboratorij i kotlovnicu. Cijela palača je građevinski sanirana i napravljena je izolacija zidova i podova. Također, obnovljeno je i dvoslivno krovište polaganjem novog biber-crijepa. Uz to, prizemlje je nanovo ožbukano, a kameni detalji unutrašnjosti obnovljeni su čišćenjem i retušom oštećenja. Obnovljene su i sve instalacije vode, kanalizacije, struje i gromobrana te je dodano centralno grijanje, signalni uređaji i TV-antena. Travnjak dvorišta je uređen, zidovi ograde su ožbukani, a iznova je zazidan luk dvorišnog portala na čijem je zaglavnom kamenu upisana recentna godina obnove, 1981. U toj obnovi pročelju je vraćen izgled s kraja 17. stoljeća, s crnim istaknutim trakama na bijeloj pozadini koje zatvaraju pravokutna polja u kojima se nalaze crveni medaljoni. Nadalje, pročelje je očišćeno od nečistoća, popravljena su oštećenja kamenih elemenata te su zamijenjeni oštećeni prozorski okviri, a dvorišno pročelje također je ožbukano i obojeno u bijelu boju.⁹²

Palača Prassinsky-Sermage upisana je u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske 2006. godine kao svjedočanstvo umjetničke i kulturne tradicije grada Varaždina prije požara 1776. godine, a ističe se najviše skladnim tlocrtnim rješenjem, originalnim pročeljem s kraja 17.

⁹¹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 189.

⁹² Katalog radova Restauratorskog zavoda Hrvatske od 1966. do 1986. godine, Zagreb, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1986., 106.-107.

stoljeća, očuvanim baroknim prostorom i dekoracijom unutrašnjosti te kamenim stubištem prigradenim u 18. stoljeću.⁹³

⁹³ Rješenje Uprave za zaštitu kulturne baštine, 2006.; dokumentacija Konzervatorskog odjela u Varaždinu

4.10. Palača Erdödy-Patačić

Palača Erdödy-Patačić jednokatna je palača oblika slova „L“ u tlocrtu, smještena na zapadnoj strani Kapucinskog trga, izvan nekadašnjih gradskih bedema, prema kojem je okrenuta glavnim, istočnim pročeljem. Palača je izvorno bila dvokrilna, iako je postojao trokrilni projekt u samom početku o čemu svjedoči oblikovanje traveja s češkim kapama u arkadnom trijemu u prizemlju, a treće, sjeverno krilo nadodano je zdanju u 19. stoljeću. Po uzoru na bečke vile u predgrađima, palača je imala kamenu rampu ispred glavnog ulaza, za prilaz kočija, a bočnim se krilom otvarala prema parterno uređenom vrtu. Sa zapadne strane palača je ograđena gospodarskim objektima koji omeđuju njeno unutrašnje dvorište.⁹⁴ Iako točna datacija izgradnje palače nije poznata, smatra se daje izgrađena prije 1765. godine zato što se tada pojavljuje na Kneidingerovu planu grada Varaždina, a dvije godine kasnije pojavljuje se i na Storckovom planu te je zabilježena kao vlasništvo Ludovika Erdödyja. Ivy Lentić-Kugli datirala je portal u 1762. godinu, iako nije poznati izvor te informacije.⁹⁵ Prema arhivskim zapisima, Marija Ana Illeshazy, udovica Ladislava II Erdödyja, u veljači 1760. godine počinje graditi veliku zidanu kuću u predgrađu kako bi ista bila na „ures gradu“.⁹⁶

Također, ista se spominje kao susjed na južnoj strani parcele kojoj je na sjevernoj strani javna ulica što odgovara povijesnim podacima, iako nije jasno kako je palača došla u vlasništvo Ludovika Erdödyja, zapravo šogora udovice Illeshazy. Najvjerojatnije je palaču nakon Ludovikove smrti naslijedio njegov sina Leopold (1740.-1770.), a kada on umire, cijelo obiteljsko imanje preuzima Ladislav III Erdödy. Godine 1776. palača je teško stradala u požaru, a Ladislav je privremeno odselio na svoje imanje u Novom Marofu. Usprkos požaru, palača je uvelike zadržala prvobitan izgled. Palača je prostorno organizirana kao tlocrtni niz. Široka ulazna veža s bačvastim svodom povezuje ulicu i unutarnje dvorište palače, a dvorišna pročelja raščlanjena su arkadnim hodnicima u prizemlju i na katu nadsvođenima češim kapama koji su danas zazidani. Prostorije prizemlja svođene su bačvastim svodovima, a prostorije kata imaju ravne stropove s holkelom. Glavno stubište palače izgrađeno je kao zasebna prostorna jedinica, kao i u slučaju palače Prassinsky-Sermage, nadsvođeno koritastim svodom. Kameno stubište ima tri kraka te arhitektonske detalje koji su mijenjani tijekom vremena. U središnjoj osi prvog kata izvorno se nalazila velika svečana dvorana kao i

⁹⁴ KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2015., 600.

⁹⁵ IVY LENTIĆ-KUGLI, Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz 18. i početka 19. stoljeća u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 3-4, Zagreb, 1973., 38.-58., 29.

⁹⁶ IVY LENTIĆ-KUGLI, Požar i njegove posljedice s naročitim osvrtom na graditeljstvo Varaždina u XVIII. stoljeću u: *Varaždinski zbornik*, Varaždin, 1983., 199.-207., 202.

prostorije u nizu. U južnom dijelu glavnog krila porušeni su zidovi između prostorija kako bi se dobila velika, polivalentna dvorana čime je narušen prostorni niz prvog kata te je narušen barokni koncept smještanja svečane dvorane u središnjoj osi kata. U sjevernom dijelu nekadašnje svečane dvorane sačuvana je štukaturna dekoracija kakva se vjerojatno nalazila i u drugim prostorijama kata.⁹⁷

Glavno pročelje palače ima osamnaest prozorskih osi (Slika 33.). U središnjem dijelu pročelja nalazi se istaknuti rizalit koji obuhvaća tri prozorske osi i kameni portal u prizemlju, a završava segmentnim zabatom. Također, postoje i dva bočna, plića rizalita na pročelju koji obuhvaćaju po dvije prozorske osi i završavaju trokutnim zabatom. Zona prizemlja dekorirana je stiliziranom rustikom, a u zoni kata prozori su međusobno odvojeni dvostrukim lezenama, dok prozore na rizalitim odvajaju kompozitni pilastri s uleknućem duž tijela.⁹⁸ U središnjoj osi pročelja nalazi se bogato dekoriran kameni portal kojeg omeđuje, sa svake strane, par pilastar-stup kompozitnog reda položeni ukoso prema van (Slika 34.). Polje portala ispunjava čipkasta rokoko dekoracija. Nad parovima pilastar-stup nalaze se dijelovi gređa koji nose profilirani zabat izlomljenog oblika sa središnjim izdignutim dijelom koji na krajevima formira male volute spojene palmetom. Uz to, na krajevima zabata nalaze se dvije rokajne vaze. Dinamičan ritam pročelja postignut je izmjenom dekorativnih ukrasa na prozorima pa tako prozori na katu imaju profilirane klupčice, uši na gornjoj strani, nadstrešnice i lambrekene, dok prozori prizemlja imaju jednostavne profilirane okvire. Također, prozori na središnjem rizalitu imaju izlomljene nadstrešnice, središnji prozor ima segmentnu, dok bočne krasi šatoraste nadstrešnice. Ostali prozori imaju nadstrešnice koje su djelomično zaobljene prema gornjoj strani, a nadstrešnice prozora bočnih rizalita su također zaobljene, ali prekinute u sredini i oblikuju volute. Prozore krasi i lambrekene, one bočne jednostavni, dok prozori središnjeg rizalita imaju razrađenije i bogatije lambrekene. Ovakav dekorativan štajerski repertoar vanjske plastike možemo naći i na kući arhitekta Josefa Hoffera u Mariboru (Gospoška 29), a sličnosti postoje i s brojnim građevinama koje je sagradila mariborska graditeljska radionica Hoffera i Johanna Fuchsa. Na temelju toga Petar Puhmajer pripisuje projekt i izvedbu palače Erdödy upravo toj radionici.⁹⁹ Josef Hoffer djelovao je i u Hrvatskoj te mu se pripisuje niz zdanja sa sličnim dekorativnim repertoarom kojeg nalazimo na palači Erdödy, a smatra se da takva dekoracija potječe od Hildebrandta i da su je usvojili brojni

⁹⁷ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 248.-249.

⁹⁸ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 185.

⁹⁹ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 249.

austrijski arhitekti, ali i hrvatske graditeljske radionice.¹⁰⁰ Zadnji vlasnik palače iz obitelji Erdödy bio je grof Ivan Erdödy koji 1810. godine prodaje palaču grofu Fridriku Patačiću i Franji pl. Bedekoviću, a palača će sve do 1834. godine biti u vlasništvu obitelji Patačić. Zadnja vlasnica iz obitelji Patačić, grofica Eleonora, oporučno je svoje imanje i bogatstvo, uključujući palaču, povjerila upravitelju zaklade. Njezino imanje prodano je na dražbi 1860. godine i palaču kupuje općina grada Varaždina za potrebe vojske te je ona prenamjenjena u vojarnu, što će i ostati sve do 1945. kada postaje Dom jugoslavenske narodne armije. Plan prenamjene i povećanja palače za vojarnu izradili su Bogomir Siegert¹⁰¹, Franjo Arnold¹⁰² i Franjo Grabušnik¹⁰³ 1850. godine.¹⁰⁴ Trojica graditelja sudjelovali su na raspisanom natječaju za prenamjenu, a najbolji ocijenjen plan bio je Siegertov, iako je odlučeno da će se primijeniti kombinacija svih triju nacrti zbog veće financijske isplativosti. Tijekom gradnje, glavno krilo palače produženo je za tri prozorske osi te je nadodano sjeverno krilo. Prema Arnoldovim nacrtima predviđena je i nadogradnja drugog kata palače te produženje južnog krila, ali izvedeno je samo zazidavanje dvorišnih arkada (Slika 35.). Sačuvana je i djelomična dokumentacija kao Siegertov tlocrt kata s presjekom, nacrt glavnog pročelja s ucrtanim sjevernim krilom te nacrti za pročelje s baroknim elementima kakvi su i izvedeni. Tijekom adaptacije narušena je simetrija glavnog pročelja dodavanjem prozorskih osi, ali i uklanjanjem krovnih ploha rizalita čime je i narušen barokni koncept rizalitnih istaka. Međutim, prijašnje oblikovanje pročelja je sačuvano, s trorzalitom raščlambom, osamnaest prozorskih osi i bogatim arhitektonskim ukrasima čime se ističe među ostalima u varaždinskoj baroknoj arhitekturi.¹⁰⁵

¹⁰⁰ METODA KEMPERL, Jožef Hoffer – Arhitekt brez meja u: *PODRAVINA*, 4/7, Koprivnica, 2005., 33.-45., 34.-35.

¹⁰¹ Bogomir Siegert (oko 1802.-1858.), „meštar graditeljstva“, izradio plan za pregradnju palače Erdödy koji je bio najbolji, iako se Magistrat odlučuje za kombinaciju različitih planova zbog financijske isplativosti. IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari 1700-1850*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 155.

¹⁰² Franjo Arnold (oko 1805.-1870.), rodom iz Varaždina, zidarski je majstor koji je zanat izučio kod varaždinskog majstora, a majstorski ispit polaže u Zagrebu 1833. godine; radi na pripojenju Robasove kuće Gradskoj vijećnici, ali djeluje i u Koprivnici (plan za izgradnju mosta preko grabišta), Koprivničkim Bregima (izgradnja novog župnog dvora) i Križevcima (pregradnja grkokatoličke biskupije). Opširnije u IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 60.-65.

¹⁰³ Franjo Grabušnik (oko 1800.-?), varaždinski zidarski majstor, također sudjeluje u natječaju za prenamjenu palače Erdödy, a njegov plan bio je djelomično primijenjen. Uz to, izrađuje troškovnik za obnovu kneginečke kule, a radi i na brojnim varaždinskim kućama. Opširnije u IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 125.

¹⁰⁴ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 185.

¹⁰⁵ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 250.

4.11. Palača Patačić-Puttar

Jednokatna, ugaona palača Patačić-Puttar smjestila se izvan prijašnjih gradskih bedema, glavnim, istočnim krilom položenim u Zagrebačkoj ulici, a drugim, sjevernim okrenutim prema Kapucinskom trgu. Na sjeverno krilo nadovezuje se prema dvorištu jedno kratko bočno krilo. Urbanistički položaj palače pogodovao je izgradnji ugaonog erkera koji je pružao pogled na južne gradske bedeme (Slika 36.). U prvoj polovici 18. stoljeća na mjestu današnje palače nalazile su se tri kuće. Kuća okrenuta prema Kapucinskom trgu spominje se 1725. godine kao vlasništvo baruna Adama Daniela Raucha, a kasnije je došla u posjed obitelji Patačić. Kuću na samom uglu kupuje Suzana Margareta, supruga grofa Ljudevita Patačića, 1738. godine, a šest godina kasnije grof Patačić kupuje i treću, susjednu kuću u današnjoj Zagrebačkoj ulici. Tako su sve tri kuće postale vlasništvom obitelji Patačić, spojene su te je na njihovom mjestu sagrađena današnja palača. Smatra se da je spajanje kuća izvedeno neposredno nakon njihove kupnje, između 1744. i 1746. godine, jer u tom periodu varaždinski zidarski majstor Josip Hank¹⁰⁶ izvodi veće građevinske radove na palači. Također, poznat je i podatak da je grofica Patačić sama nacrtala željeni izgled nove palače i da je prema njenom crtežu Hank sagrađio palaču.¹⁰⁷

Palača ostaje u vlasništvu obitelji Patačić sve do smrti grofice Eleonore Patačić, zadnje pripadnice te obitelji, 1834. godine kada palača Patačić-Puttar kao i palača Erdödy-Patačić postaju dio dobrotvorne zaklade kojom upravlja županijski blagajnik. Prvotno je izvršiteljem njene oporuke trebao biti Antun pl. Kukuljević Sakcinski, ali je on odbio te je izvršiteljem imenovan županijski blagajnik.¹⁰⁸ Palača je prema Stjepanu Beloševiću prodana na dražbi 1860. godine, iako je to opovrgnula Ivy Lentić-Kugli koja navodi da je palaču 1838. godine kupio trgovac Nikola Kirović, porijeklom iz Raške, koji se kao vlasnik spominje u popisu već 1840. godine. Nakon njegove smrti, palaču naslijeđuje njegova udovica, Jelena Kirović, koja je 1912. godine poklonila palaču zagrebačkom privredniku u zamjenu za doživotno uzdržavanje. Godine 1926. palaču kupuje varaždinac Puttar te ostaje u posjedu obitelji Puttar

¹⁰⁶ Josip Hank (?-1753.), varaždinski je zidarski majstor koji postaje varaždinskim građaninom 1746. godine, a dolazi u Varaždin prije 1744. jer se navodi da završava palaču Patačić-Puttar 1745. godine. Također, radi na popravku Vijećnice 1751. godine što je i potvrđeno računom za popravke na kojemu je upisano njegovo ime. Opširnije u IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 128.

¹⁰⁷ IVY LENTIĆ-KUGLI, Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz 18. i početka 19. stoljeća u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 3-4, Zagreb, 1973., 38.-58., 48.

¹⁰⁸ STJEPAN BELOŠEVIĆ, *Županija varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, Zagreb, 1926., 76.

do 1945. godine kada je djelomično nacionalizirana. Nakon toga obitelj Puttar posjeduje samo jedan dio palače.¹⁰⁹

Palača je pretpjela brojne adaptacije tijekom godina, ali je osnovni tlocrt ostao čitljiv. osnovu tlocrta čini arkadni, križno svodeni hodnik koji se nalazi s dvorišne strane, a prati ga niz prostorija duž sva tri krila. Prostorije u prizemlju svodene su bačvastim svodovima s pojasnicama, dok prostorije na katu imaju ravne stropove. Iz tlocrta palače može se iščitati da je ona sastavljena od tri građevinske strukture prijašnjih kuća, pa je tako sjeveroistočni dio palače definiran kao zaseban objekt na temelju debljine zidova, promjene linije pročelja i drugih karakteristika. Također, utvrđene su razlike u veličini travejnih jedinica hodnika između središnjeg, ugaonog objekta i južnog dijela palače, a smatra se da su dvije kuće spojene iza šeste prozorske osi glavnog pročelja, odmah uz glavni portal. Glavno stubište prilagođeno je prostornom nizu pa je tako smješteno u zasebnom bloku na začelju, a nastalo je nakon spajanja palača, nakon 1746. godine.¹¹⁰

Glavni portal nalazi se na istočnom krilu, u Zagrebačkoj ulici, a njime se ulazi u vežu. Portal omeđuju dva stupa sa svake strane nad kojima se uzdiže zaobljeni zabat s ravnim krajevima na kojima se nalaze vaze dekorirane pletenicama i festonom. U središtu portalnog polja nalazi se grb s prikazom sidra i dvostrukog križa kojeg pridržavaju dva lava u heraldičkom stavu (Slika 37.). Navodi se da portal datira u razdoblje prije 1767. godine, a vjerojatno je izgrađen istovremeno sa spajanjem triju kuća u palaču, za vrijeme Ljudevita Patačića, kada je izgrađena i ulazna veža. Ubrzo nakon spajanja kuća, palača je pripala Ivanu Patačiću koji 1767. godine od varaždinskih majstora traži procjenu popravaka palače s ciljem preuređenja, a u njoj se spominje i natkrivanje ugaonog erkera limenom kapom, što ujedno dokazuje da je erker postojao prije 1767. Građevinske radove izveo je Jakov Erber, dok su za limarske poslove angažirani majstori Matija Anrautner i Johann Georg Tischler.¹¹¹

Palača je stradala u velikom požaru 1776. godine, kada se kao vlasnica spominje udovica Ivana Patačića. Nakon požara, palača je obnovljena, a pročelje je dobilo novu žbukanu dekoraciju, s time da površina kata ožbukana grubom, grebenastom žbukom, a dekoracija je bila glatke površine. Dva izdužena krila, svako s jedanaest prozorskih osi, u prizemlju su dekorirana stiliziranom rustikom. Niz prozora prekinut je naknadnim probijanjem vrata.

¹⁰⁹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 166.

¹¹⁰ PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 339.

¹¹¹ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981., 22.-23.

Prozore kata međusobno odvajaju plitki pilastri s kapitelima u obliku palmete. Prozori kata imaju profilirane okvire, ravne nadstrešnice i čipkaste lambrekene na parapetima. Na uglu palače nalazi se poligonalni erker kojeg nose kamene konzole u obliku voluta. Na njemu se nalaze četiri prozora čiji se okviri preklapaju, a na parapetima je plitkim reljefom oblikovana balustrada. Na sjevernom krilu nalazi se još jedan manji portal s jednostavno profiliranim dovratnicima s piramidalnim zaglavnim kamenom u središnjoj osi nadvratnika i dvjema volutama (Slika 38.). Iznad nadvratnika nalazi se kamena ploča u čijem je središtu lisnata girlanda kružnog oblika s cvijetom u sredini koju nadvisuje ravna nadstrešnica. U obnovi nakon požara uređen je i interijer palače, vjerojatno početkom 19. stoljeća kada je palača u vlasništvu Bartola Ivana Patačića, Eleonorinog supruga. Prostorije i središnji salon s erkerom dobile su drvenu rezbarenu stolariju, prozorske niše sa zaklopnice i dvokrilnim vratima, a sama stolarija ima motiv višestrukih uklada. U prostoriji s erkerom nalazi se *specchiera*, to jest, viseće ogledalo, kojeg omeđuju dva stilizirana korintska pilastra. Nadalje, vrata i prozorske niše nadvisuje atika s bogatim ukrasom, maskeronima, a podovi su popoločani hrastovim parketom po shemi *parquet de Versailles*. Iz tog razdoblja sačuvano je i nekoliko komada izvornog namještaja, mramorni kamin, masivna orahova vrata s originalnim mjedenim kvakama, kao i hrastov parket. Također, u više prostorija na katu sjevernoga krila sačuvan je stropni oslik iz druge polovice 19. stoljeća. Palača Patačića-Puttar prostorno je tradicionalno organizirana, kao i većina palača višekrilnog tlocrta. Spajanje triju kuća izvedeno je nekvalitetno te su vidljive razlike između pripojenih objekata. Iako se palača odlikuje reprezentativnim pročeljima i ugaonim erkerom, smatra se da je pročelna dekoracija oblikovana plošno i bez smisla za geometriju i arhitektoniku.¹¹² Zadnju adaptaciju palače proveo je Zavod za zaštitu spomenika kulture 1966. godine, a pri tome je obnovljeno pročelje te su kolonade prvoga kata, zazidane tijekom prijašnjih radova, ponovo otvorene.¹¹³

¹¹² PETAR PUHMAJER, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 340.-341.

¹¹³ IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001., 165.

5. ZAKLJUČAK

Na samom kraju rada treba ponovo istaknuti glavne elemente razvoja grada Varaždina koji su pogodovali izgradnji jedinstvene profane barokne arhitekture na tlu Hrvatske. Kao što je naglašeno, prije svih hrvatskih ali i ugarskih gradova, Varaždin dobiva status slobodnog kraljevskog grada već 1209. godine od ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. Takav status upućuje na dostizanje značajnog stupnja društveno-ekonomskog i urbanog razvoja grada u kontekstu tadašnje ugarsko-hrvatske države, ali i jamči brojne povlastice koje će grad dobiti u budućnosti. Ovaj srednjovjekovni gradić iz 12. stoljeća danas nosi titulu „baroknog grada“ zahvaljujući konzerviranoj, reprezentativnoj baroknoj arhitekturi koja nastaje tijekom 17. i 18. stoljeća. Razvoju baroka u Varaždinu pogodovali su poticaji iz Austrije, to jest, pogodovala je uključenost sjeverne Hrvatske u srednjoeuropsku kulturnu sredinu. Osim poticaja iz Austrije, Varaždin prima i utjecaje iz obližnje srednjoeuropske pokrajine, Štajerske.

Tijekom 17. i 18. stoljeća nastala je jedna od najljepših urbanih cjelina barokne arhitekture na tlu Hrvatske, obilježena značajnim kvalitetnim pročeljima brojnih gradskih palača i sakralnih građevina, zdanjima koja su velikim dijelom i do danas sačuvana. Arhitektura varaždinske jezgre, od druge polovice 17. stoljeća pa sve do sredine 18. stoljeća, u stilsko-arhitektonskom pogledu uglavnom se povezuje s ranobaroknom i baroknom tradicijom, dok se u arhitektonski stil krajem 18. stoljeća unose elementi srednjoeuropskog rokoka. Ti stilski i arhitektonski oblici rokoka bili su skromnije izvedbe, prilagođeni mogućnostima i željama njihovih naručitelja, ali i prilagođeni prostornom uređenju grada čija je urbana jezgra bila omeđena fortifikacijskim bedemima. Varaždin ima i značajnu ulogu u kontekstu same izgradnje palača, naime u gradu su se formirali brojni zidarski majstori i arhitekti kao što su Ivan Adam Posch, Ivan Mihael Tachner, Franjo Lossert, Franjo Arnold, Josip Hank, Jakov Erber, Simon Ignaz Wagner i mnogi drugi.

Unutar rada opisano je jedanaest baroknih palača 17. i 18. stoljeća i to palača Zagrebačkog kaptola, palača Herczer, palača Patačić, Gradska vijećnica, palača Drašković, palača Varaždinske županije, palača Keglević, palača Petković, palača Prassinsky-Sermage, palača Erdödy-Patačić i palača Patačić-Puttar. Navedene su stilske karakteristike palača, njihov povijesni kontekst nastanka i specifičnosti te su one uspoređene sa sličnim ostvarenjima u susjednim krajevima. Također, na temelju dostupnih podataka navedeni su i ostvareni zahvati tijekom obnova palača. Spomenute palače, zajedno s ostalima, prema Petru Puhmajeru tvore najveći i najkvalitetniji fond gradske svjetovne arhitekture baroknog razdoblja u

kontinentalnoj Hrvatskoj. Dva najčešća tipa rezidencijalnih građevina u to doba jesu gradska palača i ladanjska vila. Posjedovanje gradske palače omogućilo je vlasniku bolje mjesto na društvenoj ljestvici, dok ladanjska vila služi za odmor u prirodi. Promjene u političkoj, gospodarskoj i socijalnoj strukturi društva, koje se događaju u glavnim gradovima i vladarskim prijestolnicama snažno su tjecale na razvoj palače. Gradska palača postaje sjedištem obitelji te predstavlja količinu bogatstva i moći te obitelji, ali i ukus njezinih vlasnika. Tijekom 17. i 18. stoljeća palače mijenjaju svoju ulogu te nastaju kao zbir iskustava individualne naravi. To se uglavnom odnosi na želju bogatih obitelji ili pojedinaca za posjedovanjem kuće u gradu radi društvenih potreba ili poslovnih prilika koja nije uvijek rezultirala značajnim arhitektonskim ostvarenjima. Status obitelji bio je važan u kontekstu oblikovanja i izgradnje gradske palače, iako često i najbogatije obitelji grade kuće skromnijih skala ili podižu palače na prijašnjim građevinskim strukturama, to jest, moguće je i spajanje više kuća u jednu veću palaču. Spajanje više objekata obično rezultiraju tlocrtno i građevinski neskladnim zdanjima koja ne svjedoče o društveno-imovinskom stanju vlasnika. Suprotno tome, nalazimo i velika, reprezentativna ostvarenja koja teže izgledu plemićkih rezidencija, a grade ih imućni trgovci ili građani. Te su palače prostorno organizirane na temelju dva osnovna načela, nizanju i grupiranju. Načelo nizanja odnosi se na nizanje prostorija u prizemlju uz osovinski položenu vežu koja povezuje ulicu i dvorište, dok se na njezinom mjestu na katu nalazi hodnik kojim se ulazi u prostorije, a primjer primjene ovog načela nalazimo kod palače Patačić. Postoji još jedan tip nizanja prostorija koji se javlja kod višekrilnih građevina, a posljedica je povećanja parcela koje su prema ulici položene dužom stranom. Građevine koje se podižu na tim parcelama glavnim krilom su položene uz ulicu, dok bočna zatvaraju dvorište, a izvorno takve građevine deriviraju iz firentinskih palača 15. stoljeća, koje se kasnije pojavljuju u srednjoj Europi. Tlocrt građevine je obično pravokutnog ili kvadratnog oblika, s više krila koja zatvaraju unutarnje dvorište, a sastavljena su od niza prostorija uz arkadni hodnik. Takvu organizaciju prostora nalazimo kod palače Prassinsky-Sermage, palače Patačić-Puttar, palače Drašković i palače Erdödy. Načelo grupiranja je novina koja dolazi s baroknim razdobljem, a odnosi se na grupiranje prostorija koji formiraju stan za što udobniji i funkcionalniji životni prostor. Takvo načelo organiziranja prostora prvi puta susrećemo u Francuskoj u 17. stoljeću, u arhitekturi pariških gradskih palača, hotela, dok se u bečkoj arhitekturi javlja nešto kasnije, kao i u drugim austrijskim gradovima. U Varaždinu je to načelo primijenjeno na palači Zagrebačkog kaptola, palači Petković, palači Varaždinske županije, palači Keglević te palači Herczer. U baroknom razdoblju karakteristična je i raščlamba pročelja palača rizalitima. Taj se koncept temelji na dominaciji i

subordinaciji elemenata, a vidljiv je u odnosu pojedinih segmenata naspram cjelokupnog volumena pročelja, ali i u samoj dekoraciji pročelja. Ono je obično reprezentativnog karaktera, bogate dekoracije i nosi vizualni identitet građevine, ulice ili trga. Kod većine varaždinskih palača nalazimo ili jedan ili tri rizalita na pročelju, a u rijetkim slučajima i ugaoni erker, kao kod palače Patačić i Patačić-Puttar.

Veliku ulogu u očuvanju i adekvatnom prezentiranju varaždinske povijesne jezgre imaju Restauratorski zavod Hrvatske i Konzervatorski odjel u Varaždinu. Godine 1981. započeta je velika obnova varaždinske gradske jezgre, a ona kontinuirano traje sve do danas. Zahvati na palačama utemeljeni su na konzervatorskim istraživanjima, bez kojih nije moguće pristupiti detaljnoj analizi arhitekture grada koja se mijenjala tijekom godina i pretrpjela razne adaptacije. Danas su stvoreni uvjeti za potpunu valorizaciju svih palača 17. i 18. stoljeća u Varaždinu, s obzirom na provedena kvalitetna istraživanja.

Unutar rada predstavljene su palače različitih tipova, od skromnijih jednokrilih izdanja, preko dvokrilih, trokrilih te reprezentativnih četverokrilih palača. Sam koncept „baroknog grada“ počiva na činjenici da povijesnu gradsku jezgru čine većinom barokne palače koje žive u simbiozi s ostalim, skromnijim zdanjima, a zajedno oblikuju jedinstvenu, skladnu vizuru grada Varaždina. Također, barokne plemićke palače grada nose znak prijašnjeg vremena i prostora te predstavljaju vizualne akcente gradske jezge, pa se može zaključiti da su barokne palače ujedno i urbane ikone grada Varaždina.

6. LITERATURA

BELOŠEVIĆ, STJEPAN, *Županija varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, Zagreb, 1926.

HORVAT, RUDOLF, Povijest banske palače u: *Vjesnik zemaljskog arhiva*, Zagreb, 1915.

HORVAT, RUDOLF, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993.

HORVAT-LEVAJ, KATARINA, *Barokna arhitektura*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2015.

ILIJANIĆ, MIRA, Prilog historijskoj urbanističkoj dokumentaciji Varaždina od postanka do 16. stoljeća u: *Peristil*, 6-7, Zagreb, 1963./4., 23.-28.

ILIJANIĆ, MIRA, Prilog istraživanja kulturne povijesti Varaždina u: *Prilozi historiji Varaždina*, Varaždin, 1967., 5.-38.

ILIJANIĆ, MIRA, Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina u: *Urbanizam, graditeljstvo, kultura*, Varaždin, 1999.

JANKOVIĆ, JULIJE, *Pabirci po povijesti županije varaždinske*, Varaždin, 1898.

Katalog radova Restauratorskog zavoda Hrvatske od 1966. do 1986. godine, Zagreb, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1986.

KEMPERL, METODA, Jožef Hoffer – Arhitekt brez meja u: *Podravina*, 4/7, Koprivnica, 2005., 33.-45.

KORUNEK, MARIJANA, MATICA, BLANDA, TRSTENJAK, ŽELJKO, Obnova palače Varaždinske županije s osvrtom na povijesni razvoj županije kao institucije u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 33/34, 2009./2010., 55.-78.

LENTIĆ-KUGLI, IVY, Prilog datiranju nekih varaždinskih palača iz 18. i početka 19. stoljeća u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 3-4, Zagreb, 1973., 38.-58.

LENTIĆ-KUGLI, IVY, *Varaždin nakon požara 1776. godine*, Zagreb, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, 1973.

LENTIĆ-KUGLI, IVY, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977.

LENTIĆ-KUGLI, IVY, *Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine*, Zagreb, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1981.

LENTIĆ-KUGLI, IVY, Požar i njegove posljedice s naročitim osvrtom na graditeljstvo Varaždina u XVIII. stoljeću u: *Varaždinski zbornik*, Varaždin, 1983., 199.-207.

LENTIĆ-KUGLI, IVY, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2001.

MATIJAŠKO, MARTINA, *O gradu priča palača-palača Herczer-Varaždin*, katalog izložbe, Varaždin, Gradski muzej Varaždin, 2014.

PUHMAJER, PETAR, Palača Zagrebačkog kaptola u Varaždinu u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33, 2009., 163.-178.

PUHMAJER, PETAR, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012.

PUHMAJER, PETAR, Palača Patačić u Varaždinu: razvoj, naručitelji, kontekst u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38, 2014., 171.-186.

Rješenje Uprave za zaštitu kulturne baštine, 2006.; dokumentacija Konzervatorskog odjela u Varaždinu

SLUKAN-ALTIĆ, MIRELA, *Povijesni atlas gradova: V. svezak: Varaždin*, Zagreb, Varaždin: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Državni arhiv Varaždin, 2009.

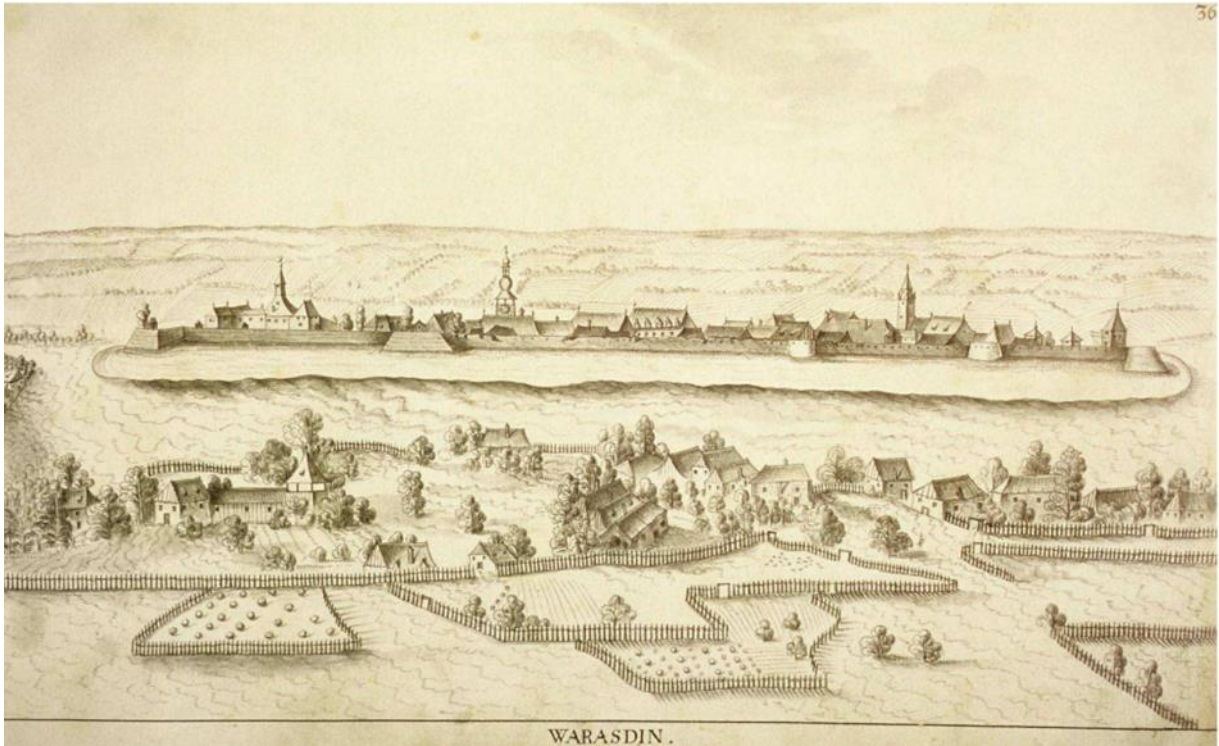
SRŠA, IVAN, Varaždinska gradska vijećnica u: *Kaj – časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 1-2, 2001., 33.-55.

WISSERT, ADOLF, Bilješke o nekim varaždinskim kućama u: *Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-1935.*, Varaždin, 1935., 29.-55.

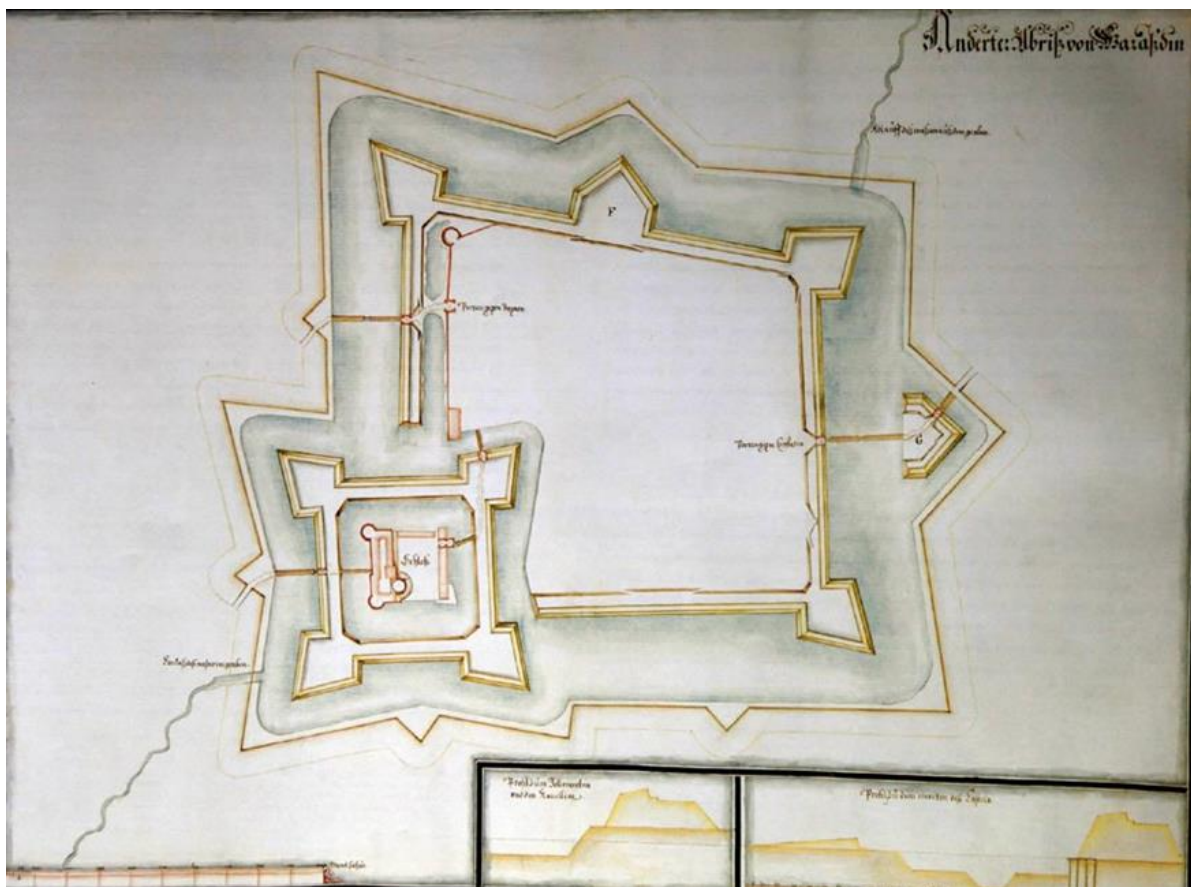
7. SLIKOVNI PRILOZI

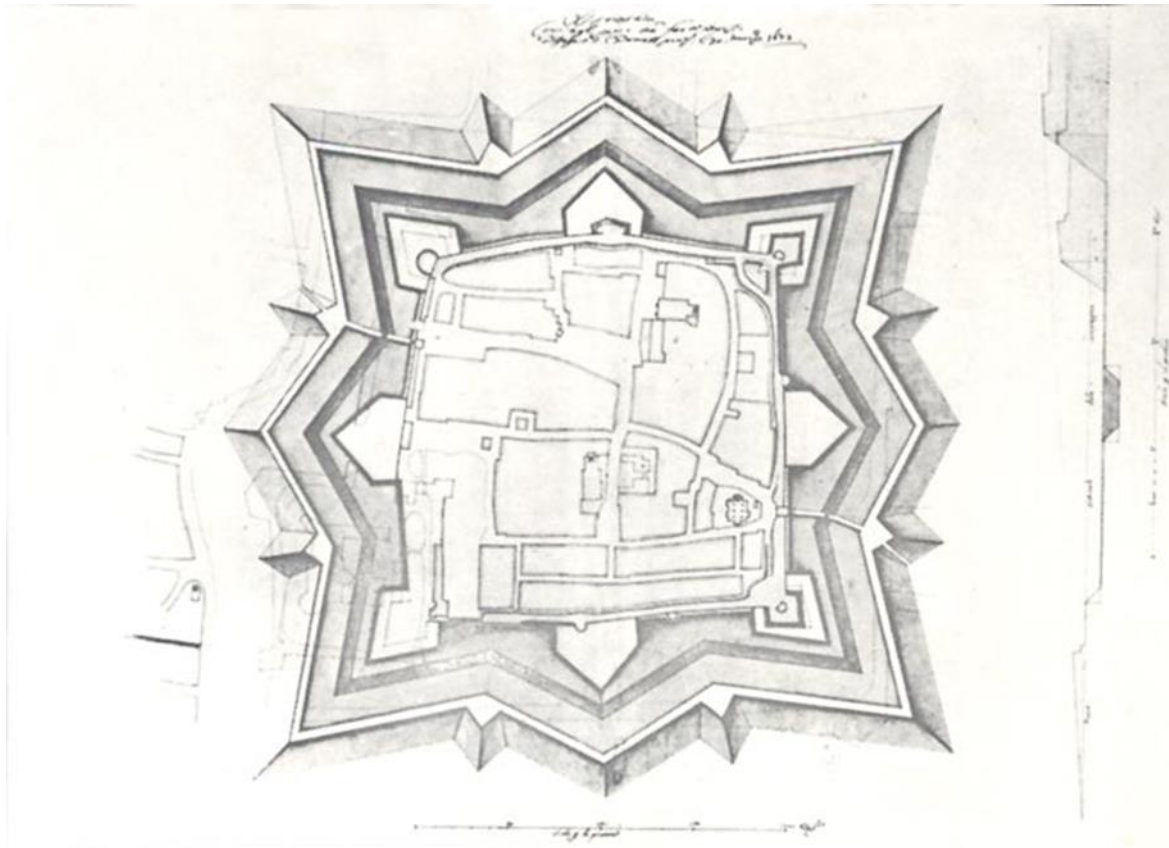
Slika 1. Karta Hrvatske u periodu od 17. do kraja 18. stoljeća

Slika 2. Johannes Ledentu, veduta grada Varaždina, 1639.

Slika 3. Martin Stier, plan utvrđenog grada Varaždina, 1657.

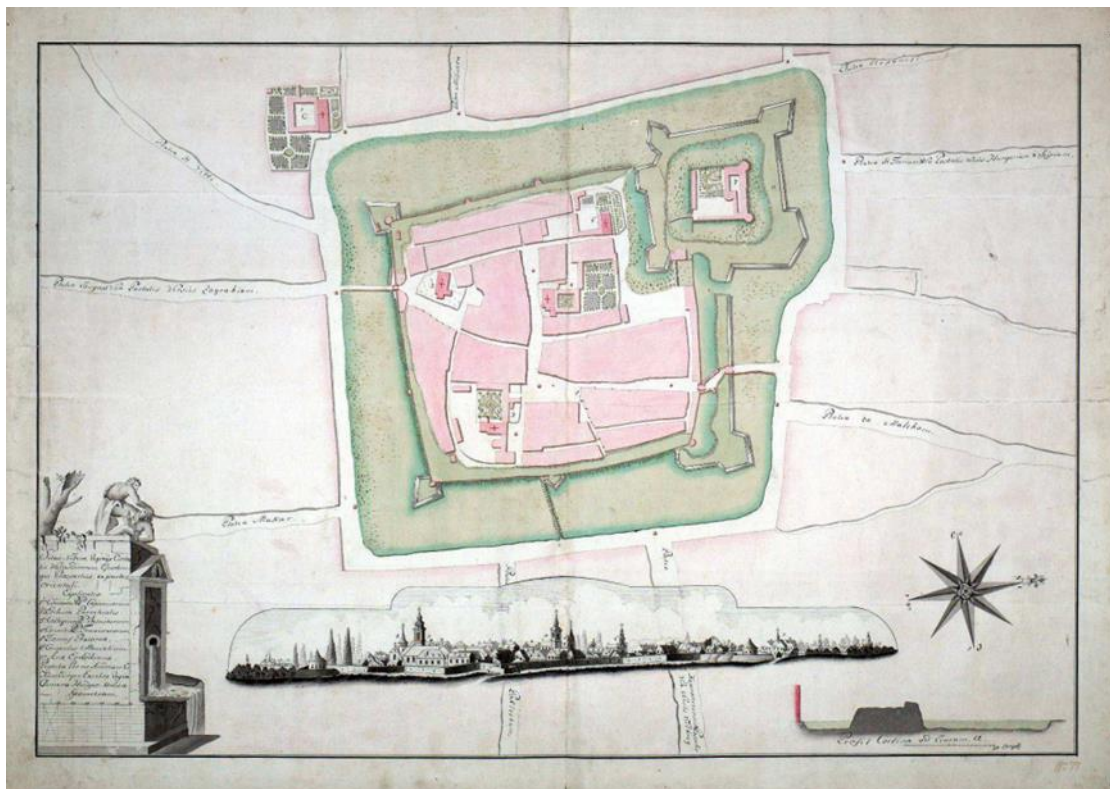
Slika 4. Donatov plan grada Varaždina, 1672.

Slika 5. Antun Matthias Weiss, veduta grada Varaždina, 1729.

Slika 6. Sigismund Kopp, veduta grada Varaždina, 1732.

Slika 7. Leopold Kneidinger, plan grada Varaždina, 1766.

Slika 8. Glavno pročelje palače Zagrebačkog kaptola

Slika 9. Centralni rizalit palače Zagrebačkog kaptola

Slika 10. Začelje palače Zagrebačkog kaptola

Slika 11. Glavno pročelje palače Herczer

Slika 12. Zapadni dio palače Herczer

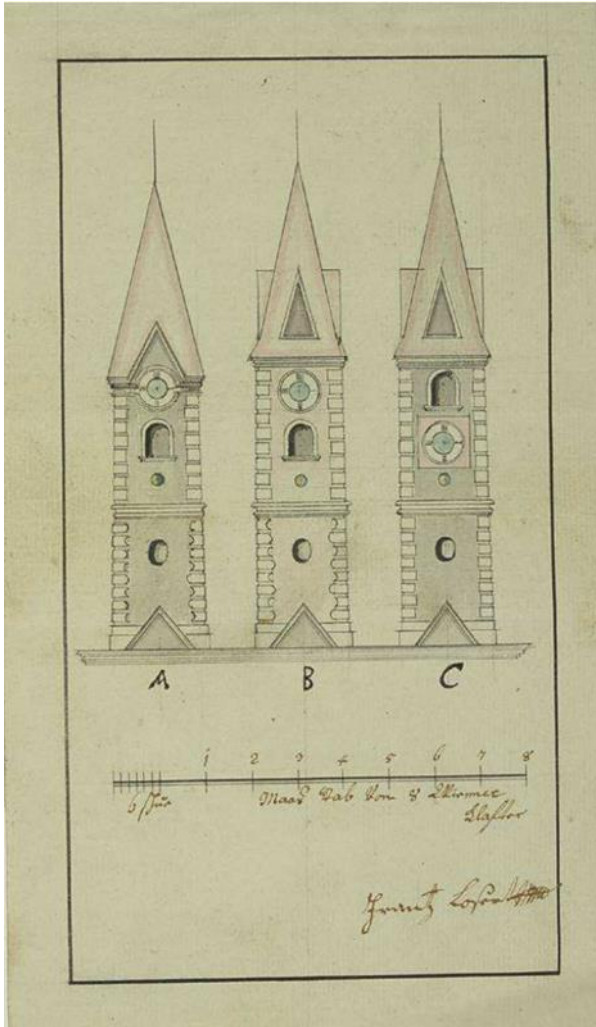
Slika 13. Palača Patačić s ugaonim erkerom

Slika 14. Glavno pročelje palače Patačić

Slika 15. Glavno pročelje Gradske vijećnice

Slika 16. Projekt Franje Loserta za obnovu tornja iz 1793. g.

Slika 17. Pogled na Vijećnicu iz Gajeve ulice

Slika 18. Glavno pročelje palače Drašković

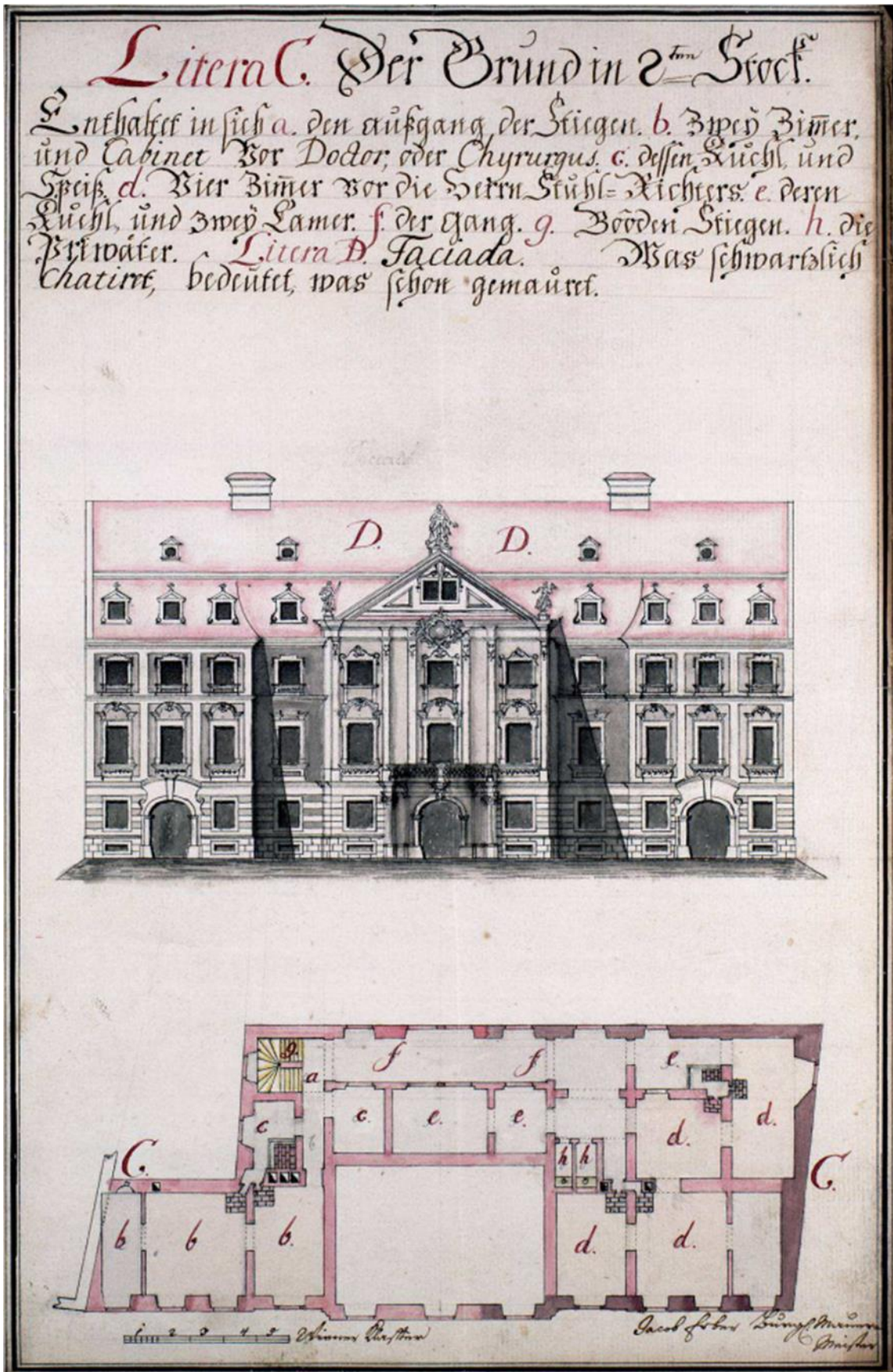
Slika 19. Južno pročelje palače Drašković

Slika 20. Glavni portal palače Drašković

Slika 21. Glavno pročelje palače Varaždinske županije

Slika 22. Jakov Erber, tlocrt drugog kata i nacrt pročelja iz 1769. godine

Slika 23. Unutarnje dvorište palače Varaždinske županije

Slika 24. Glavno pročelje palače Keglević

Slika 25. Centralni rizalit palače Keglević

Slika 26. Začelje palače Kečević

Slika 27. Glavno pročelje palače Petković

Slika 28. Uklonjeni portal palače, 2. pol. 19. stoljeća

Slika 29. Začelje palače Petković

Slika 30. Glavno pročelje palače Prassinsky-Sermage

Slika 31. Začelje palače Prassinsky-Sermage

Slika 32. Glavno stubišče palač Prassinsky-Sermage

Slika 33. Glavno pročelje palače Erdödy-Patačić

Slika 34. Glavni portal palače Erdödy-Patačić

Slika 35. Začelje palače Erdödy-Patačić sa zazidanim arkadama

Slika 36. Glavno pročelje palače Patačić-Puttar

Slika 37. Glavni portal palače Patačić-Puttar

Slika 38. Bočno krilo palače Patačić-Puttar

Slika 1. Karta Hrvatske u periodu od 17. do kraja 18. stoljeća, preuzeto s: <http://www.vrilo-mudrosti.hr/karte/karte-17-18st.htm> (2.9.2016.)

Slika 2. Johannes Ledentu, veduta grada Varaždina, 1639., preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 36.

Slika 3. Martin Stier, plan utvrđenog grada Varaždina, 1657., preuzeto s: http://www.burgenwelt.org/kroatien/warasdin_sm/object.php (2.9.2016.)

Slika 4. Donatov plan grada Varaždina, 1672., preuzeto s: <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/planovi-i-vedute-varazdina-od-14-do-19-stolje%C4%87a,269.html> (2.9.2016.)

Slika 5. Antun Matthias Weiss, veduta grada Varaždina, 1729., preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 37.

Slika 6. Sigismund Kopp, veduta grada Varaždina, 1732., preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 39.

Slika 7. Leopold Kneidinger, plan grada Varaždina, 1766., preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 40.

Slika 8. Glavno pročelje palače Zagrebačkog kaptola, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 411.

Slika 9. Centralni rizalit palače Zagrebačkog kaptola, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 413.

Slika 10. Začelje palače Zagrebačkog kaptola, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 414.

Slika 11. Glavno pročelje palače Herczer, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 277.

Slika 12. Zapadni dio palače Herczer, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 288.

Slika 13. Palača Patačić s ugaonim erkerom, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 321.

Slika 14. Glavno pročelje palače Patačić, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 336.

Slika 15. Glavno pročelje Gradske vijećnice, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 200.

Slika 16. Projekt Franje Loserta za obnovu tornja iz 1793. g., preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 219.

Slika 17. Pogled na Vijećnicu iz Gajeve ulice, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 209.

Slika 18. Glavno pročelje palače Drašković, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 225.

Slika 19. Južno pročelje palače Drašković, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 234.

Slika 20. Glavni portal palače Drašković, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 237.

Slika 21. Glavno pročelje palače Varaždinske županije, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 379.

Slika 22. Jakov Erber, tlocrt drugog kata i nacrt pročelja iz 1769. godine, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 391.

Slika 23. Unutarnje dvorište palače Varaždinske županije, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 393.

Slika 24. Glavno pročelje palače Keglević, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 311.

Slika 25. Centralni rizalit palače Keglević, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 318.

Slika 26. Začelje palače Keglević, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 319.

Slika 27. Glavno pročelje palače Petković, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 352.

Slika 28. Uklonjeni portal palače, 2. pol. 19. stoljeća, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 363.

Slika 29. Začelje palače Petković, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 364.

Slika 30. Glavno pročelje palače Prassinsky-Sermage, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 367.

Slika 31. Začelje palače Prassinsky-Sermage, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 377.

Slika 32. Glavno stubište palač Prassinsky-Sermage, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 378.

Slika 33. Glavno pročelje palače Erdödy-Patačić, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 247.

Slika 34. Glavni portal palače Erdödy-Patačić, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 262.

Slika 35. Začelje palače Erdödy-Patačić sa zazidanim arkadama, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 262.

Slika 36. Glavno pročelje palače Patačić-Puttar, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 338.

Slika 37. Glavni portal palače Patačić-Puttar, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 347.

Slika 38. Bočno krilo palače Patačić-Puttar, preuzeto iz: Puhmajer, Petar, *Barokne palače u Varaždinu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 348.